ओं नमः परमात्मने, श्री महागणपतये नमः

श्री गुरुभ्यो नमः, हरिः ओं

3.कृष्ण यजुर्वेदीय तैत्तिरीय ब्राह्मणे तृतीयाष्टकं

3.8 तैत्तिरीय ब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः

(अश्वमेधब्राह्मणं वैश्वदेवं काण्डं)

3.8.1 अनुवाकं 1 –सांग्रहण्येष्ट्यादयः याजमानसंस्काराः

T.B.3.8.1.1

सांग्रहण्येष्ट्या यजते । इमां जनता॒ꣳ संगृह्णानीति ॥
द्वादशारत्नी रशना भवति । द्वादश मासाः सम्̐वथ्सरः ।
सम्̐वथ्सरमेवा वरुन्धे । मौञ्जी भवति । ऊर्ग्वै मुञ्जाः ।
ऊर्जमे वा वरुन्धे ॥ चित्रा नक्षत्रं भवति । चित्रं ँवा एतत्कर्म । **1(10)**

T.B.3.8.1.2

यदश्वमेधः समृद्ध्यै ॥ पुण्यनाम देवयजन–मद्ध्यवस्यति ।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभिजयति ॥
अपदाती–नृत्विजः समावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः ।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ केशश्मश्रु वपते ।
नखानि निकृन्तते । दतो धावते । स्नाति । अहतं ँवासः परिधत्ते ( ) ।

पाप्मनोऽपहत्यै । वाचं ँयत्वोपवसति । सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै ।

रात्रिं जागरयन्त आसते । सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ **2 (15)**

(कर्म – धत्ते पञ्च च) (A1)

3.8.2 अनुवाकं 2 –ब्रह्मौदनाभिधानम्

T.B.3.8.2.1

चतुष्टय्य आपो भवन्ति ।

चतुश्शफो वा अश्वः प्राजापत्यः समृद्ध्यै ॥

ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति । दिक्षु वा आपः ।

अन्नं ँवा आपः । अद्भ्यो वा अन्नं जायते । यदेवाद्भ्योऽन्नं जायते ।

तदवरुन्धे ॥ तासु ब्रह्मौदनं पचति । रेत एव तद्दधाति ॥ **3 (10)**

T.B.3.8.2.2

चतुश्शरावो भवति । दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति ॥ उभयतो रुक्मौ भवतः ।

उभयत एवास्मिन्–रुचं दधाति । उद्धरति शृतत्वाय ।

सर्पिष्वान् भवति मेद्ध्यत्वाय । चत्वार आर्.षेयाः प्राश्ञन्ति ।

दिशामेव ज्योतिषि जुहोति । चत्वारि हिरण्यानि ददाति ।

दिशामेव ज्योतीꣳष्य वरुन्धे ॥ **4 (10)**

T.B.3.8.2.3

यदाज्य–मुच्छिष्यते । तस्मिन्–रशनां न्युनत्ति । प्रजापतिर्वा ओदनः ।
रेत आज्यम् । यदाज्ये रशनां न्युनत्ति ।
प्रजापतिमेव रेतसा समर्द्धयति ॥
दर्भमयी रशना भवति ।
बहु वा एष कुचरो–ऽमेद्ध्यमुपगच्छति ।
यदश्वः । पवित्रं वै दर्भाः । **5 (10)**

T.B.3.8.2.4

यद्दर्भमयी रशना भवति । पुनात्येवैनम् । पूतमेनं मेद्ध्य–मालभते ॥
अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोद–क्रामत् । स महर्त्विजः प्राविशत् ।
तन्महर्त्विजां महर्त्विक्त्वम् । यन्महर्त्विजः प्राश्ञन्ति ।
महिमान–मेवास्मिन्–तद्दधति ॥
अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत् ।
तथ्सुवर्णꣳ हिरण्य–मभवत् ( ) । यथ्सुवर्णꣳ हिरण्यं ददाति ।
रेत एव तद्दधाति ॥ ओदने ददाति । रेतो वा ओदनः ।
रेतो हिरण्यम् । रेतसैवास्मिन् रेतो दधाति ॥ **6 (16)**

(दधाति - रुन्धे - दर्भा - अभवथ् षट्च) (A2)

3.8.3 अनुवाकं 3 -रशनयाऽश्वबन्धनम्

T.B.3.8.3.1

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतये-ऽप्रति-प्रोच्याश्वं मेद्ध्यं बद्ध्नाति ।

आ देवताभ्यो वृश्च्यते । पापीयान्भवति । यः प्रतिप्रोच्य ।

न देवताभ्य आवृश्च्यते । वसीयान्भवति ॥ यदाह ।

ब्रह्मन्नश्वं मेद्ध्यं भन्थ्स्यामि देवेभ्यः प्रजापतये तेन राद्ध्यासमिति ।

ब्रह्म वै ब्रह्मा ।

ब्रह्मण एव देवेभ्यः प्रजापतये प्रतिप्रोच्याश्वं मेद्ध्यं बद्ध्नाति । **7 (10)**

T.B.3.8.3.2

न देवताभ्य आवृश्च्यते । वसीयान् भवति ॥

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति रशना-मादत्ते प्रसूत्यै ।

अश्विनो-र्बाहुभ्या-मित्याह । अश्विनौ हि देवाना-मद्ध्वर्यू आस्ताम् ।

पूष्णो हस्ताभ्या-मित्याह यत्यै ॥

व्यृद्धं ँवा एतद्यज्ञस्य । यदयजुष्केण क्रियते ।

इमामगृभ्णन्-रशना-मृतस्ये-त्यधि वदति यजुष्कृत्यै ।

यज्ञस्य समृद्ध्यै ॥ 8 (10)

T.B.3.8.3.3

तदाहुः । द्वादशारत्नी रशना कर्तव्या(3) त्रयोदशारत्नी(3)रिति ।

ऋषभो वा एष ऋतूनाम् । यथ्सम्ँवथ्सरः ।

तस्य त्रयोदशो मासो विष्टपम् । ऋषभ एष यज्ञानाम् ।

यदश्वमेधः । यथा वा ऋषभस्य विष्टपम् । एवमेतस्य विष्टपम् ।

त्रयोदशमरत्निं रशनाया-मुपादधाति । 9 (10)

T.B.3.8.3.4

यथर्.षभस्य विष्टपं संस्करोति । तादृगेव तत् ॥

पूर्व आयुषि विदथेषु कव्येत्याह । आयुरेवास्मिन् दधाति ॥

तया देवाः सुतमाबभूवु-रित्याह । भूतिमेवोपावर्तते ॥

ऋतस्य सामन्थ् सरमारपन्तीत्याह । सत्यं ँवा ऋतम् ।

सत्येनैवैन मृतेनारभते ॥ अभिधा असीत्याह । 10 (10)

T.B.3.8.3.5

तस्मा-दश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति । भुवन-मसीत्याह ।

भूमान-मेवोपैति । यन्ता-ऽसीत्याह । यन्तारमेवैनं करोति ।

धर्ताऽसीत्याह । धर्तारमेवैनं करोति । सोऽग्निं ँवैश्वानर-मित्याह ।

अग्ना-वेवैनं ँवैश्वानरे जुहोति । सप्रथसमित्याह । **11 (10)**

<u>T.B.3.8.3.6</u>

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति । स्वाहाकृत इत्याह । होम एवास्यैषः ।

पृथिव्या-मित्याह । अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति ।

यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्ताऽसि धरुण इत्याह ।

रूपमेवास्यै-तन्महिमानं ँव्याचष्टे ।

कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह ।

आशिषमेवैतामाशास्ते ॥

स्वगा त्वा देवेभ्य इत्याह ( ) । देवेभ्य एवैनꣳ स्वगा करोति ।

स्वाहा त्वा प्रजापतय इत्याह । प्राजापत्यो वा अश्वः ।

यस्या एव देवताया आलभ्यते । तयैवैनꣳ समर्द्धयति ॥ **12 (15)**

(बध्नाति – समृद्ध्या – उपदधा – त्यसीत्याह – सप्रथसमीत्याह – देवेभ्य इत्याह पञ्च च) (A3)

3.8.4 अनुवाकं 4 –अश्वस्य जलेऽवगाहनम्

T.B.3.8.4.1

यः पितुरनुजायाः पुत्रः । स पुरस्तान्नयति ।

यो मातुरनुजायाः पुत्रः । स पश्चान्नयति ।

विष्वञ्चमेवास्मात्-पाप्मानं ँविवृहतः ॥

यो अर्वन्तं जिघा॒ꣳसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं

चतुरक्षं प्रसौति ।

परो मर्तः परः श्वेति शुनश्चतु-रक्षस्य प्रहन्ति ।

श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः । पाप्मान-मेवास्य भ्रातृव्य॒ꣳ हन्ति ॥

सैद्ध्रकं मुसलं भवति । **13 (10)**

T.B.3.8.4.2

कर्म कर्मैवास्मै साधयति ॥ पौꣳश्चलेयो हन्ति ।

पुꣳश्चल्वां ँवै देवाः शुचं न्यदधुः । शुचैवास्य शुच॒ꣳ हन्ति ॥

पाप्मा वा एतमीप्स-तीत्याहुः । योऽश्वमेधेन यजत इति ।

अश्वस्याधस्पदमुपास्यति । वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः ।

वज्रेणैव पाप्मानं भ्रातृव्य-मवक्रामति ॥ दक्षिणा-ऽपप्लावयति । **14(10)**

T.B.3.8.4.3

पाप्मान-मेवास्मा-च्छमल-मपप्लावयति ॥ ऐषीक उदूहो भवति ।

आयुर्वा इषीकाः । आयुरे-वास्मिन् दधति । अमृतं ँवा इषीकाः ।

अमृतमे-वास्मिन् दधति ॥ वेतसशाखोपसंबद्धा भवति ।

अफ्सु-योनिर्वा अश्वः । अफ्सुजो वेतसः ।

स्वादेवैनं ँयोनेर्निर्मिमीते ( ) ॥ पुरस्तात्-प्रत्यञ्च-मभ्युदूहति ।

पुरस्ता-देवास्मिन् प्रतीच्य मृतं दधाति ॥

अहं च त्वं च वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति ।

ब्रह्मक्षत्रे एव संदधाति ।

अभि क्रत्वेन्द्र भूरध ज्मन्नित्य-ध्वर्यु-र्यजमानं

ँवाचयत्य-भिजित्यै ॥ **15 (15)**

(भवति - प्लावयति - मिमीते पञ्च च) (A4)

3.8.5 अनुवाकं 5 -अश्वस्य प्रोक्षणं महर्त्विजाम्

T.B.3.8.5.1

चत्वार ऋत्विजः समुक्षन्ति ।

आभ्य एवैनं चतसृभ्यो दिग्भ्यो-ऽभिसमीरयन्ति ॥

शतेन राजपुत्रैः सहाद्ध्वर्युः ।

पुरस्तात्–प्रत्यङ्तिष्ठन् प्रोक्षति । अनेनाश्वेन मेद्ध्येनेष्ट्वा ।

अय७ राजा वृत्रं ँवद्ध्यादिति । राज्यं ँवा अद्ध्वर्युः ।

क्षत्र७ राजपुत्रः । राज्येनै–वास्मिन् क्षत्रं दधाति ॥

शतेना–राजभिरुग्रैः सह ब्रह्मा । **16 (10)**

T.B.3.8.5.2

दक्षिणत उदङ्तिष्ठन् प्रोक्षति । अनेनाश्वेन मेद्ध्येनेष्ट्वा ।

अय७ राजा–ऽप्रतिधृष्यो–ऽस्त्विति । बलं ँवै ब्रह्मा ।

बलमराजोग्रः । बलेनै–वास्मिन् बलं दधाति ॥

शतेन सूतग्रामणिभिः सह होता । पश्चात्–प्राङ्तिष्ठन् प्रोक्षति ।

अनेनाश्वेन मेद्ध्येनेष्ट्वा । अय७ राजाऽस्यै विशः । **17 (10)**

T.B.3.8.5.3

बहुग्वै बह्वश्वायै बह्वजाविकायै । बहुव्रीहियवायै बहुमाषतिलायै ।

बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै । बहुदासपूरुषायै रयिमत्यै पुष्टिमत्यै ।

बहुरायस्पोषायै राजाऽस्त्विति । भूमा वै होता । भूमा सूतग्रामण्यः ।

भूम्नैवास्मिन् भूमानं दधाति ॥

शतेन क्षत्त-संग्रहीतृभिः सहोद्गाता ।

उत्तरतो दक्षिणा तिष्ठन् प्रोक्षति । **18 (10)**

T.B.3.8.5.4

अनेनाश्वेन मेद्ध्ये नेष्ट्वा । अयꣳ राजा सर्वमायुरेत्विति ।

आयुर्वा उद्गाता । आयुः क्षत्त-संग्रहीतारः ।

आयुषै-वास्मिन्नायु-र्दधाति ॥ शतꣳ शतं भवन्ति ।

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः ।

आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति ॥ चतुः शता भवन्ति ।

चतस्रो दिशः ( ) । दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठति ॥ **19 (11)**

(ब्रह्मा – विश – उक्षति – दिश एकं च) (A5)

3.8.6 अनुवाकं 6 –भूमौ पततां बिन्दूनामभिमन्त्रणम्

T.B.3.8.6.1

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति । एवँ वा एतदश्वस्य स्कन्दति ।

यन्निक्तमना-लब्ध-मुथ्सृजन्ति । यथ्स्तोक्या अन्वाह ।

सर्वहुत-मेवैनं करोत्य-स्कन्दाय । अस्कन्नꣳ हि तत् ।

यद्धुतस्य स्कन्दति ॥ सहस्र-मन्वाह ।

सहस्र संमितः सुवर्गो लोकः ।

सुवर्गस्य लोकस्या–भिजित्यै ॥ 20 (10)

T.B.3.8.6.2

यत्परिमिता अनुब्रूयात् । परिमितमवरुन्धीत । अपरिमिता अन्वाह ।

अपरिमितः सुवर्गो लोकः । सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥

स्तोक्या जुहोति । या एव वर्ष्या आपः । ता अवरुन्धे ॥

अस्यां जुहोति । इयं ँवा अग्निर्वैश्वानरः । 21 (10)

T.B.3.8.6.3

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति ॥ उवाच ह प्रजापतिः ।

स्तोक्यासु वा अहमश्वमेध७ँ स७ँस्थापयामि ।

तेन ततः स७ँस्थितेन चरामीति ॥ अग्नये स्वाहेत्याह ।

अग्नय एवैनं जुहोति ॥ सोमाय स्वाहेत्याह । सोमायैवैनं जुहोति ।

सवित्रे स्वाहेत्याह । सवित्र एवैनं जुहोति । 22 (10)

T.B.3.8.6.4

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह । सरस्वत्या एवैनं जुहोति । पूष्णे स्वाहेत्याह ।

पूष्ण एवैनं जुहोति । बृहस्पतये स्वाहेत्याह ।

बृहस्पतय एवैनं जुहोति । अपां मोदाय स्वाहेत्याह ।

अ॒द्भ्य ए॒वैनं॑ जुहोति । वा॒य॒वे॒ स्वाहेत्या॑ह ।

वा॒य॑व ए॒वैनं॑ जुहोति । **23 (10)**

T.B.3.8.6.5

मि॒त्रा॒य स्वाहेत्या॑ह । मि॒त्रा॒यै॒वैनं॑ जुहोति । वरु॑णा॒य स्वाहेत्या॑ह ।

वरु॑णा॒यै॒वैनं॑ जुहोति ॥ ए॒ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो जुहोति ॥

दश॑ दश॑ सं॒पादं॑ जुहोति । दशा॑क्षरा वि॒राट् । अन्नं॑ ँवि॒राट् ।

वि॒रा॒जै–वान्ना॒द्यम॑वरुन्धे ॥ प्र वा ए॒षो॑–ऽस्माल्लो॒का–च्च्य॑वते ( ) ।

यः परा॑ची॒राहु॑तीर्जु॒होति॑ । पुनः॑ पुनर॒भ्याव॑र्तं जुहोति ।

अ॒स्मि॒न्ने॒व लो॒के प्रति॑तिष्ठति ॥

ए॒ताꣳ ह॒ वाव सो॑ऽश्वमे॒ध॒स्य॒ सꣳस्थि॑तिं मु॒वा॒चा–स्क॑न्दाय ।

अस्क॑न्न॒ꣳ॒ हि तत् ।

य॒द्य॒ज्ञस्य॒ सꣳस्थि॑तस्य॒ स्कन्द॑ति ॥ **24 (16)**

(अ॒भि॒जि॑त्यै – वै॒श्वा॒न॒रः – स॑वि॒त्र ए॒वैन॑म् जुहोति – वा॒य॑व ए॒वैन॑म् जुहोति – च्यव॒ते॑ षट्च॑) (A6)

3.8.7 अनुवाकं 7 –अथाध्वर्युप्रोक्षणम्

T.B.3.8.7.1

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्–प्रत्यङ्तिष्ठन् प्रोक्षति ।

प्रजापतिर्वै देवाना–मन्नादो वीर्यावान् ।

अन्नाद्य–मेवास्मिन् वीर्यं दधाति ।

तस्मादश्वः पशूना–मन्नादो वीर्यावत्तमः ॥

इन्द्राग्निभ्यां त्वेति दक्षिणतः ।

इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ । ओज एवास्मिन् बलं दधाति ।

तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठो बलिष्ठः ॥ वायवे त्वेति पश्चात् ।

वायुर्वै देवानामाशुः सारसारितमः । **25 (10)**

T.B.3.8.7.2

जवमेवास्मिन्दधाति । तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः ॥

विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः । विश्वे वै देवा देवानां यशस्वितमाः ।

यश एवास्मिन्दधाति । तस्मादश्वः पशूनां यशस्वितमः ॥

देवेभ्य–स्त्वेत्यधस्तात् । देवा वै देवाना–मपचिततमाः ।

अपचिति-मेवास्मि-न्दधाति ।

तस्मादश्वः पशूना-मपचिततमः ॥ **26 (10)**

T.B.3.8.7.3

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्टात् । सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो हरस्विनः ।

त्विषिमे-वास्मिन्. हरो दधाति ।

तस्मादश्वः पशूनां त्विषिमान्. हरस्वितमः ॥

दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेत्याह ।

एभ्य एवैनं ँल्लोकेभ्यः प्रोक्षति ॥

सते त्वाऽसते त्वा-ऽद्भ्यस्त्वौ-षधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा

भूतेभ्य इत्याह ।

तस्मादश्वमेधयाजिनꣳ सर्वाणि भूतान्युप जीवन्ति ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति । यत्प्राजापत्योऽश्वः ( ) ।

अथ कस्मादेन-मन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति ।

अश्वे वै सर्वा देवता अन्वायत्ताः ।

तं ँयद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति प्रोक्षति ।

देवता एवास्मिन्-नन्वायातयति ।

तस्मादश्वे सर्वा देवता अन्वायत्ताः ॥ **27 (15)**

(सारसारितमो – ऽपचिततमः – प्राजापत्योऽश्व पञ्च च) (A7)

3.8.8 <u>अनुवाकं 8 –अश्वचरितानामश्वरूपाणां च होमाः</u>

<u>T.B.3.8.8.1</u>

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति । एवँ वा एतदश्वस्य स्कन्दति ।

यत्प्रोक्षित-मनालब्ध-मुथ्सृजन्ति । यदश्व-चरितानि जुहोति ।

सर्वहुत-मेवैनं करोत्य-स्कन्दाय । अस्कन्नꣳ हि तत् ।

यद्धुतस्य स्कन्दति ॥ ईंकाराय स्वाहें कृताय स्वाहेत्याह ।

एतानि वा अश्वचरितानि । चरितैरेवैनꣳ समर्द्धयति ॥ **28 (10)**

<u>T.B.3.8.8.2</u>

तदाहुः । अनाहुतयो वा अश्वचरितानि । नैता होतव्या इति ।

अथो खल्वाहुः । होतव्या एव । अत्र वावैवँ विद्वानश्वमेधꣳ

सꣳस्थापयति । यदश्व-चरितानि जुहोति । तस्मा-द्धोतव्या इति ॥

बहिर्द्धा वा एनमेतदायतनाद्-दधाति ।

भ्रातृव्यमस्मै जनयति । **29 (10)**

T.B.3.8.8.3

यस्या नायतने-ऽन्यत्राग्ने-राहुतीर् जुहोति ।
सावित्रिया इष्ट्याः पुरस्ताथ्स्विष्ट कृतः ।
आहवनीये-ऽश्वचरितानि जुहोति ।
आयतन एवास्याहुतीर् जुहोति । नास्मै भ्रातृव्यं जनयति ॥ तदाहुः ।
यज्ञमुखे यज्ञमुखे होतव्याः । यज्ञस्य क्लृप्त्यै ।
सुवर्गस्य लोकस्या-नुख्यात्या इति ॥ अथो खल्वाहुः । **30 (10)**

T.B.3.8.8.4

यद्यज्ञमुखे यज्ञमुखे जुहुयात् । पशुभि-र्यजमानँ व्यर्द्धयेत् ।
अव सुवर्गाल्लोका-त्पद्येत । पापीयान् थ्स्यादिति ।
सकृदेव होतव्याः । न यजमानं पशुभि-र्व्यर्द्धयति ।
अभि सुवर्गँ लोकं जयति । न पापीयान् भवति ॥
अष्टाचत्वारिꣳशतमश्व रूपाणि जुहोति ।
अष्टाचत्वारिꣳशदक्षरा जगती ( ) । जागतोऽश्वः प्राजापत्यः समृद्ध्यै ॥
एकमतिरिक्तं जुहोति । तस्मादेकः प्रजास्वर्द्धुकः ॥ **31 (13)**

(अर्द्धयति - जनयति - खल्वाहुर् - जगती त्रीणि च) (A8)

3.8.9 अनुवाकं 9 –अश्वस्य नाम्नामभिवाचनं, उत्सर्गश्च

T.B.3.8.9.1

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह । इयं ँवै माता । असौ पिता ।

आभ्यामेवैनं परिददाति ॥ अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह ।

शास्त्येवैनमेतत् । तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते ॥ अत्योऽसीत्याह ।

तस्मादश्वः सर्वान् पशूनत्येऽति ।

तस्मादश्वः सर्वेषां पशूना७ श्रैष्ठ्यं गच्छति ॥ **32 (10)**

T.B.3.8.9.2

प्र यशः श्रैष्ठ्यमाप्नोति । य एवं ँवेद ॥

नरोऽस्यर्वाऽसि सप्तिरसि वाज्यसीत्याह ।

रूपमेवास्यैतन्महिमानं ँव्याचष्टे ॥

ययुर्नामा–ऽसीत्याह । एतद्वा अश्वस्य प्रियं नामधेयम् ।

प्रियेणैवैनं नामधेयेनाभिवदति । तस्मादप्यामित्रौ संगत्य ।

नाम्ना चेद्ध्वयेते । मित्रमेव भवतः ॥ **33 (10)**

T.B.3.8.9.3

आदित्यानां पत्वा–ऽन्विहीत्याह । आदित्यानेवैनं गमयति ॥

अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमा–ञ्जुहोति ।

पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्य–मतिक्रामति ॥

भूरसि भुवे त्वा भव्याय त्वा भविष्यते त्वेत्युथ्सृजति सर्वत्वाय ॥

देवा आशापाला एतं देवेभ्योऽश्वं मेधाय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह ।

शतं ँवै तल्प्या राजपुत्रा देवा आशापालाः । तेभ्य एवैनं परिददाति ॥

ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः ।

इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः

स्वाहेति चतृषु पथ्सु जुहोति । **34 (10)**

T.B.3.8.9.4

एता वा अश्वस्य बन्धनम् । ताभिरेवैनं बद्ध्नाति ।

तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धन–मागच्छति ।

तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न जहाति ॥

राष्ट्रं ँवा अश्वमेधः । राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते ।

येऽश्वं मेद्ध्य॑ᳪ रक्षन्ति । तेषां ँय उदृचं गच्छन्ति ।

राष्ट्रादेव ते राष्ट्रं गच्छन्ति ।

अथ य उदृचं न गच्छन्ति ( ) । **35 (10)**

T.B.3.8.9.5

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते । परा वा एष सिच्यते ।

यो–ऽबलो–ऽश्वमेधेन यजते । यदमित्रा अश्वं ँविन्देरन्न् ।

हन्येतास्य यज्ञः । चतुश्शता रक्षन्ति । यज्ञस्याघाताय ॥

अथान्य–मानीय प्रोक्षेयुः । सैव ततः प्रायश्चित्तिः ॥ **36 (9)**

(गच्छति – भवतः – पथ्सु जुहोति – न गच्छन्ति –

+नव च) (A9)

3.8.10 अनुवाकं 10 –दीक्षाभिधानम् तत्र वैश्वदेवहोमः

T.B.3.8.10.1

प्रजापति–रकामयताश्वमेधेन यजेयेति । स तपोऽतप्यत ।

तस्य तेपानस्य । सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्न् ।

सा दीक्षा–ऽभवत् । स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत् । तान्य जुहोत् ।

तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध । यद्वैश्व देवानि जुहोति ।

दीक्षामेव–तैर्यजमानो–ऽवरुन्धे ॥ **37 (10)**

T.B.3.8.10.2

सप्त जुहोति । सप्त हि ता देवता उदक्रामन्न् ॥ अन्वहं जुहोति ।

अन्वहमेव दीक्षामवरुन्धे ॥ त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति ।

चत्वार्यौद्ग्रहणानि । सप्त संपद्यन्ते । सप्त वै शीर्.षण्याः प्राणाः ।

प्राणा दीक्षा । प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामवरुन्धे ॥ **38 (10)**

T.B.3.8.10.3

एकवि(गुं)शतिं(गुं) वैश्वदेवानि जुहोति । एकवि(गुं)शतिर्वै देवलोकाः ।

द्वादश मासाः पञ्चर्तवः । त्रय इमे लोकाः ।

असावादित्य एकवि(गुं)शः ॥ एष सुवर्गो लोकः । तद्दैव्यं क्षत्त्रम् ।

सा श्रीः । तद्ब्रद्ध्नस्य विष्टपम् । तथ्स्वाराज्य-मुच्यते ॥ **39 (10)**

T.B.3.8.10.4

त्रि(गुं)शतमौद्ग्रहणानि जुहोति । त्रि(गुं)शदक्षरा विराट् ।

अन्नं(गुं) विराट् । विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे ॥

त्रेधा विभज्य देवतां जुहोति । त्र्यावृतो वै देवाः ।

त्र्यावृत इमे लोकाः । एषां(गुं) लोकानामाप्त्यै ।

एषां(गुं) लोकानां क्लृप्त्यै ॥

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति । **40 (10)**

T.B.3.8.10.5

यो दीक्षामति-रेचयति । सप्ताहं प्रचरन्ति ।

सप्त वै शीर्.षण्याः प्राणाः । प्राणा दीक्षा ।

प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामवरुन्धे ॥ पूर्णाहुति-मुत्तमां जुहोति ।
सर्वं ँवै पूर्णाहुतिः । सर्वमेवाप्नोति । अथो इयं ँवै पूर्णाहुतिः ।
अस्यामेव प्रतितिष्ठति ( ) ॥ **41 (10)** *(रुन्धे – प्राणान् दीक्षामवरुन्ध – उच्यते – क्रामन्ति – तिष्ठति) (A10)*

3.8.11 अनुवाकं 11 –वैश्वदेवहोममन्त्रव्याख्यानम्

T.B.3.8.11.1

प्रजापति-रश्वमेध-मसृजत । तꣳ सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत् ।
तं ँवैश्वदेवान्ये-वोदयच्छन्न् । यद्वैश्वदेवानि जुहोति ।
यज्ञस्योद्यत्यै ॥ स्वाहा-ऽऽधिमाधीताय स्वाहा ।
स्वाहा-ऽऽधीतं मनसे स्वाहा । स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा ।
काय स्वाहा कस्मै स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः ।
प्रजापति-मुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते ॥ **42 (10)**

T.B.3.8.11.2

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै स्वाहेत्याह ।
इयं ँवा अदितिः । अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते ॥
सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै

पावकायै स्वाहेत्याह ।

वाग्वै सरस्वती । वाचैवैनमुद्यच्छते ॥

पूष्णे स्वाहा पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह ।

पशवो वै पूषा । पशुभिरेवैन–मुद्यच्छते ॥

त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह ( ) ।

त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानाꣳ रूपकृत् । रूपमेव पशुषु दधाति ।

अथो रूपैरेवैन–मुद्यच्छते ॥

विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा विष्णवे

निभूयपाय स्वाहेत्याह ।

यज्ञो वै विष्णुः । यज्ञायैवैन–मुद्यच्छते ॥

पूर्णाहुति–मुत्तमां जुहोति । प्रत्युत्तब्ध्यै सयत्वाय ॥ **43 (18)**

(यच्छते – पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च) (A11)

3.8.12 अनुवाकं 12 –अश्वसंचरणवथ्सरे प्रतिदिनं देवयजनदेशे कर्तव्यमिष्टित्रयमभिधीयते

T.B.3.8.12.1

सावित्र–मष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति ।
अष्टाक्षरा गायत्री । गायत्रं प्रातस्सवनं ।
प्रातस्सवना देवैनं गायत्रिया श्छन्दसोऽधि निर्मिमीते ।
अथो प्रातस्सवनमेव तेनाप्नोति । गायत्रीं छन्दः ॥
सवित्रे प्रसवित्र एकादश–कपालं मद्ध्यन्दिने । एकादशाक्षरा त्रिष्टुप् ।
त्रैष्टुभं माद्ध्यन्दिनꣳ सवनम् ।
माद्ध्यन्दिना–देवैनꣳ सवनात्त्रिष्टुभः–छन्दसोऽधि निर्मिमीते । **44 (10)**

T.B.3.8.12.2

अथो माद्ध्यन्दिनमेव सवनं तेनाप्नोति । त्रिष्टुभं छन्दः ॥
सवित्र आसवित्रे द्वादश–कपाल–मपराह्णे । द्वादशाक्षरा जगती ।
जागतं तृतीय सवनम् ।
तृतीय सवनादेवैनं जगत्या श्छन्दसोऽधि निर्मिमीते ।
अथो तृतीय सवनमेव तेनाप्नोति ।
जगतीं छन्दः ॥ ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः ।

इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः
स्वाहेति चतस्र आहुती-र्जुहोति ( ) । **45 (10)**

T.B.3.8.12.3

चतस्रो दिशः । दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति ॥ आश्वत्थो व्रजो भवति ।
प्रजापति-र्देवेभ्यो निलायत । अश्वो रूपं कृत्वा ।
सोऽश्वत्थे सम्ँवथ्सर-मतिष्ठत् । तदश्वत्थस्या-श्वत्थत्वम् ।
यदाश्वत्थो व्रजो भवति । स्व एवैनं ँयोनौ प्रतिष्ठापयति ॥ **46 (9)**

(त्रिष्टुभ श्छन्दसोऽधि निर्मिमीते - जुहोति - +नव च) (A12)

3.8.13 अनुवाकं 13 -संवथ्सरार्द्ध्वमुख्यस्याग्रेरूपस्थानम्

T.B.3.8.13.1

आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायता-मित्याह ।
ब्राह्मण एव ब्रह्मवर्चसं दधाति ।
तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्य जायत ॥
आऽस्मिन् राष्ट्रे राजन्य इषव्यः शूरो महारथो जायता-मित्याह ।
राजन्य एव शौर्यं महिमानं दधाति ।
तस्मात्पुरा राजन्य इषव्यः शूरो महारथो-ऽजायत ॥

दोग्ध्री धेनुरित्याह । धेन्वामेव पयो दधाति ।

तस्मात्पुरा दोग्ध्री धेनुरजायत । वोढाऽनड्वा-नित्याह । **47 (10)**

T.B.3.8.13.2

अनडुह्येव वीर्यं दधाति । तस्मात्पुरा वोढाऽनड्वानजायत ।

आशुः सप्तिरित्याह । अश्व एव जवं दधाति ।

तस्मात्पुरा-ऽऽशुरश्वो-ऽजायत । पुरंधिर्योषेत्याह ।

योषित्येव रूपं दधाति । तस्माथ्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका ॥

जिष्णू रथेष्ठा इत्याह । आ ह वै तत्र जिष्णू रथेष्ठा जायते । **48 (10)**

T.B.3.8.13.3

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥ सभेयो युवेत्याह । यो वै पूर्ववयसी ।

स सभेयो युवा । तस्माद्युवा पुमान् प्रियो भावुकः ॥

आऽस्य यजमानस्य वीरो जायता-मित्याह ।

आ ह वै तत्र यजमानस्य वीरो जायते ।

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥ निकामेनिकामे नः पर्जन्यो वर्.षत्वित्याह ।

निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो वर्.षति ( ) ।

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥ फलिन्यो न ओषधयः पच्यन्ता-मित्याह ।

फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते । यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ।

योगक्षेमो नः कल्पता-मित्याह ।

कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः ।

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥ **49 (17)**

(अनड्वानित्याह – जायते – वर्.षति सप्त च) (A13)

3.8.14 अनुवाकं 14 –अन्नहोमाः. त्रिरात्ररूपस्याश्वमेधस्य प्रथमदिनरात्रौ

T.B.3.8.14.1

प्रजापति-र्देवेभ्यो यज्ञान् व्यादिशत् । स आत्म-न्नश्वमेधमधत्त ।

तं देवा अब्रुवन्न् । एष वाव यज्ञः । यदश्वमेधः ।

अप्येव नोऽन्नास्त्विति । तेभ्य एतानन्नहोमान् प्रायच्छत् ।

तानजुहोत् । तैर्वै स देवान प्रीणात् । यदन्न-होमाञ्जुहोति । **50 (10)**

T.B.3.8.14.2

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति ॥ आज्येन जुहोति ।

अग्नेर्वा एतद्रूपम् । यदाज्यम् । यदाज्येन जुहोति ।

अग्निमेव तत्प्रीणाति ॥ मधुना जुहोति ।

महत्यै वा एतद्देवतायै रूपम् । यन्मधु । यन्मधुना जुहोति । **51 (10)**

T.B.3.8.14.3

महतीमेव तद्देवतां प्रीणाति । तण्डुलै-र्जुहोति ।

वसूनां ँवा एतद्रूपम् । यत्तण्डुलाः । यत्तण्डुलै-र्जुहोति ।

वसूनेव तत्प्रीणाति । पृथुकै र्जुहोति (र्जुहोति) ।

रुद्राणां ँवा एतद्रूपम् । यत्पृथुकाः । यत्पृथुकै-र्जुहोति । **52 (10)**

T.B.3.8.14.4

रुद्रानेव तत्प्रीणाति । लाजैर्जुहोति । आदित्यानां ँवा एतद्रूपम् ।

यल्लाजाः । यल्लाजै-र्जुहोति । आदित्यानेव तत्प्रीणाति ।

करम्बै-र्जुहोति । विश्वेषां ँवा एतद्देवाना ँ रूपम् । यत्करम्बाः ।

यत्करम्बै-र्जुहोति । **53 (10)**

T.B.3.8.14.5

विश्वानेव तद्देवान् प्रीणाति । धानाभि-र्जुहोति ।

नक्षत्राणां ँवा एतद्रूपम् । यद्धानाः । यद्धानाभि-र्जुहोति ।

नक्षत्राण्येव तत्प्रीणाति । सक्तुभि-र्जुहोति । प्रजापतेर्वा एतद्रूपम् ।

यथ्सक्तवः । यथ्सक्तुभि-र्जुहोति । **54 (10)**

T.B.3.8.14.6

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति । मसूस्यैर्जुहोति ।

सर्वासां ँवा एतद्देवताना७ं रूपम् । यन्मसूस्यानि ।

यन्मसूस्यै-र्जुहोति । सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति ।

प्रियङ्गुतण्डुलै-र्जुहोति । प्रियाङ्गा ह वै नामैते ।

एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि समदधुः । यत्प्रियङ्गुतण्डुलै-र्जुहोति ( ) ।

अश्वस्यैवाङ्गानि संदधाति ॥ दशान्नानि जुहोति । दशाक्षरा विराट् ।

विराट्-कृथ्स्नस्या-न्नाद्यस्या-वरुद्ध्यै ॥ **55 (14)**

(जुहोति - मधुना जुहोति - पृथुकैर्जुहोति - करम्बैर्जुहोति - सक्तुभिर्जुहोति - प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चत्वारि च) (A14)

Special Korvai

(अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुकैर्लाजैः करम्बैर्द्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः प्रियङ्गुतण्डुलैर् दशान्नानि द्वादश)

3.8.15 अनुवाकं 15 –तत्प्रकारविशेष

T.B.3.8.15.1

प्रजापति–रश्वमेधमसृजत । त९ँ सृष्ट९ँ रक्षा९ँस्य जिघा९ँसन् ।

स एतान् प्रजापतिर्नक्त९ँ होमान–पश्यत् । तान जुहोत् ।

तैर्वै स यज्ञाद् रक्षा९ँस्यपाहन् । यन्नक्त९ँ होमाञ्जुहोति ।

यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षा९ँस्यपहन्ति ॥ आज्येन जुहोति ।

वज्रो वा आज्यम् । वज्रेणैव यज्ञाद् रक्षा९ँस्यपहन्ति ॥ **56 (10)**

T.B.3.8.15.2

आज्यस्य प्रतिपदं करोति । प्राणो वा आज्यम् ।

मुखत एवास्य प्राणं दधाति ॥ अन्नहोमाञ्जुहोति ।

शरीरवदेवावरुन्धे ॥ व्यत्यासं जुहोति । उभयस्या वरुद्ध्यै ॥

नक्तं जुहोति । रक्षसामपहत्यै ॥ आज्येनान् ततो जुहोति । **57 (10)**

T.B.3.8.15.3

प्राणो वा आज्यम् । उभयत एवास्य प्राणं दधाति ।

पुरस्ता–च्चोपरिष्टाच्च ॥ एकस्मै स्वाहेत्याह ।

अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति । द्वाभ्या९ँ स्वाहेत्याह ।

अमुष्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति । उभयोरेव लोकयोः प्रतितिष्ठति ।

अस्मिꣳश्चा-मुष्मिꣳश्च ॥ शताय स्वाहेत्याह ( ) ।
शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः । आयुरेव वीर्यमवरुन्धे ।
सहस्राय स्वाहेत्याह । आयुर्वै सहस्रम् । आयुरेवा-वरुन्धे ॥
सर्वस्मै स्वाहेत्याह । अपरिमितमेवा वरुन्धे ॥ **58 (17)**

(एव यजद् रक्षाꣳस्यपहन् - त्यन्ततो जुहोति - शताय स्वाहेत्याह सप्त च) (A15)

3.8.16 अनुवाकं 16 -विवरणमेतयोः

T.B.3.8.16.1

प्रजापतिं ँवा एष ईफ्सतीत्याहुः । योऽश्वमेधेन यजत इति ।
अथो आहुः । सर्वाणि भूतानीति ॥ एकस्मै स्वाहेत्याह ।
प्रजापतिर्वा एकः । तमेवाप्नोति ॥
एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याꣳ स्वाहेत्यभि-पूर्वमाहुती-र्जुहोति ।
अभिपूर्वमेव सुवर्गं ँलोकमेति ॥ एकोत्तरं जुहोति । **59 (10)**

T.B.3.8.16.2

एकवदेव सुवर्गं ँलोकमेति ॥ सन्ततं जुहोति ।
सुवर्गस्य लोकस्य सन्तत्यै ॥ शताय स्वाहेत्याह ।

शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः । आयुरेव वीर्यमवरुन्धे ।

सहस्राय स्वाहेत्याह । आयुर्वै सहस्रम् । आयुरेवा वरुन्धे ॥

अयुताय स्वाहा नियुताय स्वाहा प्रयुताय स्वाहेत्याह । **60 (10)**

T.B.3.8.16.3

त्रय इमे लोकाः । इमानेव लोकानवरुन्धे ॥ अर्बुदाय स्वाहेत्याह ।

वाग्वा अर्बुदम् । वाचमेवा वरुन्धे ॥ न्यर्बुदाय स्वाहेत्याह ।

यो वै वाचो भूमा । तन्न्यर्बुदम् ।

वाच एव भूमानमवरुन्धे ॥

समुद्राय स्वाहेत्याह । **61 (10)**

T.B.3.8.16.4

समुद्रमेवाप्नोति । मद्ध्याय स्वाहेत्याह । मद्ध्यमेवाप्नोति ।

अन्ताय स्वाहेत्याह । अन्तमे–वाप्नोति । परार्द्धाय स्वाहेत्याह ।

परार्द्धमेवाप्नोति ॥ उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह । रात्रिर्वा उषाः ।

अहर्व्युष्टिः ( ) । अहोरात्रे एवावरुन्धे ।

अथो अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति ॥

ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं ँवा जुहुयात् । अहोरात्रे मोहयेत् ।

उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते

स्वाहेत्यनुदिते जुहोति ।

उदिताय स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति ।

अहोरात्रयो-रव्यतिमोहाय ॥ **62 (17)**

(एकोत्तरम् जुहोति - प्रयुताय स्वाहेत्याह - समुद्राय स्वाहेत्याहाहर् - व्युष्टिः सप्त च) (A16)

3.8.17 अनुवाकं 17 -सप्तमकाण्डगतान्नहोमानुवाका व्याख्यायन्ते

T.B.3.8.17.1

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्व-नामानि जुहोति ।

उभयोरेवैनं ँल्लोकयो-र्नामधेयं गमयति ॥

आयनाय स्वाहा प्रायणाय स्वाहेत्युद्-द्रावाञ्जुहोति ।

सर्वमेवैन-मस्कन्नꣳ सुवर्गं ँल्लोकं गमयति ॥

अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमा-ञ्जुहोति ।

पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्य-मतिक्रामति ॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह । यथा यजुरेवैतत् ॥

अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति ।
पूर्व एव द्विषन्तं भ्रातृव्य-मतिक्रामति ॥ **63 (10)**

T.B.3.8.17.2

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्ये-कवि॒ꣳशिनीं दीक्षां जुहोति ।
एकवि॒ꣳशतिर्वै देवलोकाः । द्वादश मासाः पञ्चर्तवः ।
त्रय इमे लोकाः । असावादित्य एकवि॒ꣳशः । एष सुवर्गो लोकः ।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥
भुवो देवानां कर्मणेत्यृतु-दीक्षा जुहोति ।
ऋतूने-वास्मै कल्पयति ॥
अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्य-नन्तरित्यै ॥ **64 (10)**

T.B.3.8.17.3

अर्वाङ्यज्ञः संक्रामत्वि-त्याप्ती-र्जुहोति । सुवर्गस्य लोकस्याप्त्यै ॥
भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्याप्ती-र्जुहोति ।
सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै ॥
आ मे गृहा भवन्त्वित्याभू-र्जुहोति । सुवर्गस्य लोकस्या भूत्यै ॥
अग्निना तपो-ऽन्वभवदित्यनुभू-र्जुहोति । सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै ॥

स्वाहा-ऽऽधिमाधीताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति ।
समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्य-मतिक्रामति ॥ **65 (10)**

T.B.3.8.17.4

दद्भ्यः स्वाहा हनूभ्याꣳ स्वाहेत्यङ्गहोमा-ञ्जुहोति ।
अङ्गे अङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः ।
अङ्गादङ्गा देवैनं पाप्मनस्तेन मुञ्चति ॥
अञ्ज्येताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्य-
श्वरूपाणि जुहोति ।
रूपैरेवैनꣳ समर्द्धयति ॥
ओषधीभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहेत्योषधि होमाञ्जुहोति ।
द्वय्यो वा ओषधयः । पुष्पेभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति ।
मूलेभ्योऽन्याः । ता एवोभयीरवरुन्धे ॥ **66 (10)**

T.B.3.8.17.5

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पति-होमाञ्जुहोति ।
आरण्यस्यान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै ॥
मेषस्त्वा पचतै-रवत्वित्य-पाव्यानि जुहोति ।

प्राणा वै देवा अपाव्याः । प्राणानेवावरुन्धे ॥

कूप्याभ्यः स्वाहाऽद्भ्यः स्वाहेत्यपा२ होमाञ्जुहोति ।

अफ्सु वा आपः । अन्नँ वा आपः ।

अद्भ्यो वा अन्नं जायते । यदेवाद्भ्योऽन्नं जायते ( ) ।

तदवरुन्धे ॥ **67 (11)**

(पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्व एव द्विषन्तम् भ्रातृव्यमतिक्राम – त्यनन्तरित्यै – क्रामति – रुन्धे – जायत एकं च) (A17)

3.8.18 <u>अनुवाकं 18 –सप्तमकाण्डगतान्नहोमानुवाका व्याख्यायन्ते</u>

<u>T.B.3.8.18.1</u>

अम्भा२सि जुहोति । अयँ वै लोको–ऽम्भा२सि ।

तस्य वसवो–ऽधिपतयः । अग्निर्ज्योतिः । यदम्भा२सि जुहोति ।

इममेव लोकमवरुन्धे । वसूना२ सायुज्यं गच्छति ।

अग्निं ज्योतिरवरुन्धे ॥ नभा२सि जुहोति ।

अन्तरिक्षँ वै नभा२सि । **68 (10)**

T.B.3.8.18.2

तस्य रुद्रा अधिपतयः । वायुर्ज्योतिः । यन्नभा॑ꣳसि जुहोति ।

अन्तरिक्षमेवा-वरुन्धे । रुद्राणा॒ꣳ सायुज्यं गच्छति ।

वायुं ज्योतिरवरुन्धे । महा॑ꣳसि जुहोति । असौ वै लोको महा॑ꣳसि ।

तस्यादित्या अधिपतयः। सूर्यो ज्योतिः । **69 (10)**

T.B.3.8.18.3

यन्महा॑ꣳसि जुहोति । अमुमेव लोकमवरुन्धे ।

आदित्याना॒ꣳ सायुज्यं गच्छति । सूर्यं ज्योतिरवरुन्धे ॥

नमो राज्ञे नमो वरुणायेति यव्यानि जुहोति ।

अन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै ॥ मयोभूर्वातो अभि वातूस्रा इति गव्यानि जुहोति ।

पशूनामवरुद्ध्यै ॥

प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति सन्तति-होमाञ्जुहोति ।

सुवर्गस्य लोकस्य सन्तत्यै ॥ **70 (10)**

T.B.3.8.18.4

सिताय स्वाहा-ऽसिताय स्वाहेति प्रमुक्ती-र्जुहोति ।

सुवर्गस्य लोकस्य प्रमुक्त्यै ॥ पृथिव्यै स्वाहा-ऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह ।

यथा यजुरेवैतत् ॥

दत्वते स्वाहा-ऽदन्तकाय स्वाहेति शरीर-होमाञ्जुहोति ।
पितृलोकमेव तैर्यजमानो-ऽवरुन्धे ॥
कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्त्विति परिधीन्. युनक्ति ।
इमे वै लोकाः परिधयः । इमानेवास्मै लोकान्. युनक्ति ।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ **71 (10)**

T.B.3.8.18.5

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति ।
सुवर्गो वै लोको महः । सुवर्गमेव ताभ्यां ँलोकं ँयजमानोऽवरुन्धे ॥
आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि
ब्रह्मवर्चसानि जुहोति ।
ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानो ऽवरुन्धे ॥
जज्ञि बीजमिति जुहोत्य-नन्तरित्यै ॥
अग्नये समनम-त्पृथिव्यै समनमदिति सन्नति होमाञ्जुहोति ।
सुवर्गस्य लोकस्य संनत्यै ॥
भूताय स्वाहा भविष्यते स्वाहेति भूताभव्यौ होमौ जुहोति ।
अयं ँवै लोको भूतम् । **72 (10)**

T.B.3.8.18.6

असौ भविष्यत् । अनयोरेव लोकयोः प्रतितिष्ठति ।

सर्वस्याप्त्यै । सर्वस्यावरुद्ध्यै ॥

यदक्रन्दः प्रथमं जायमान इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति ।

सर्वस्याप्त्यै । सर्वस्य जित्यै ॥ सर्वमेव तेनाप्नोति ।

सर्वं जयति । योऽश्वमेधेन यजते ( ) । **73 (10)**

T.B.3.8.18.7

य उ चैनमेवं वेद ॥ यज्ञꣳ रक्षाꣳस्य जिघाꣳसन् ।

स एतान् प्रजापति-र्नक्तꣳ होमानपश्यत् । तानजुहोत् ।

तैर्वै स यज्ञाद्रक्षाꣳस्यपाहन् । यन्नक्तꣳ होमाञ्जुहोति ।

यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षाꣳस्यपहन्ति ॥

उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्यन्ततो जुहोति ।

सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ **74 (9)**

(वै नभाꣳसि - सूर्यो ज्योतिः - सन्तत्यै - समष्ट्यै - भुतम् - यँजते - +नव च) (A18)

3.8.19 अनुवाकं 19 –औपसथ्यदिने यूपप्रयोगाः

T.B.3.8.19.1

एकयूपो वैकादशिनी वा । अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति ।

एकवि॒ꣳशिन्यश्वमेधस्य । सुवर्गस्य लोकस्या–भिजित्यै ॥

बैल्.वो वा खादिरो वा पालाशो वा ।

अन्येषां यज्ञक्रतूनां यूपा भवन्ति ।

राज्जुदाल एकवि॒ꣳशत्य–रत्निरश्वमेधस्य ।

सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ नान्येषां पशूनां तेजन्या अवद्यन्ति ।

अवद्यन्त्यश्वस्य । 75 (10)

T.B.3.8.19.2

पाप्मा वै तेजनी । पाप्मनोऽपहत्यै ॥

प्लक्षशाखायामन्येषां पशूनामवद्यन्ति । वेतस–शाखाया–मश्वस्य ।

अफ्सुयोनिर्वा अश्वः । अफ्सुजो वेतसः ।

स्व एवास्य योनाव–वद्यति ॥

यूपेषु ग्राम्यान् पशून्नि-युञ्जन्ति । आरोकेष्वा–रण्यान्धारयन्ति ।

पशूनां व्यावृत्त्यै ( ) ॥ आ ग्राम्यान् पशून्–लभन्ते ।

प्रारण्यान्थ्सृजन्ति । पाप्मनो-ऽपहत्यै ॥ **76 (13)**

(अश्वस्य - व्यावृत्त्यै त्रीणि च) (A19)

3.8.20 अनुवाकं 20 -यूपानां स्थानादयः

T.B.3.8.20.1

राज्जुदाल-मग्निष्ठं मिनोति । भ्रूणहत्याया अपहत्यै ॥

पौतुद्रवावभितो भवतः । पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्ध्यै ।

भ्रूणहत्या-मेवास्मा-दपहत्य । पुण्येन गन्धेनोभयतः परिगृह्णाति ॥

षड्बैल्.वा भवन्ति । ब्रह्मवर्चसस्या-वरुद्ध्यै ॥ षट्खादिराः ।

तेजसो-ऽवरुद्ध्यै ॥ **77 (10)**

T.B.3.8.20.2

षट्पालाशाः । सोमपीथस्या-वरुद्ध्यै ॥ एकविꣳशतिः संपद्यन्ते ।

एकविꣳशतिर्वै देवलोकाः । द्वादश मासाः पञ्चर्तवः ।

त्रय इमे लोकाः । असावादित्य एकविꣳशः ।

एष सुवर्गो लोकः ।

सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ शतं पशवो भवन्ति । **78 (10)**

T.B.3.8.20.3

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः । आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति ॥

सर्वं ँवा अश्वमेद्ध्याप्नोति । अपरिमिता भवन्ति ।

अपरिमितस्या–वरुद्ध्यै ॥ ब्रह्मवादिनो वदन्ति । कस्माथ्सत्यात् ।

दक्षिणतो–ऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति । उत्तरतो–ऽश्वस्येति ।

वारुणो वा अश्वः । **79 (10)**

T.B.3.8.20.4

एषा वै वरुणस्य दिक् । स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति ।

यदितरेषां पशूनामवद्यति । शतदेवत्यं तेनावरुन्धे ॥

चिते–ऽग्ना–वधिवैतसे कटेऽश्वं चिनोति । अप्सु–योनिर्वा अश्वः ।

अप्सुजो वेतसः । स्व एवैनं ँयोनौ प्रतिष्ठापयति ॥

पुरस्ता–त्प्रत्यञ्चं तूपरं चिनोति । पश्चात्प्राचीनं गोमृगम् । **80 (10)**

T.B.3.8.20.5

प्राणापाना–वेवास्मिन् थ्सम्यञ्चौ दधाति ॥

अश्वं तूपरं गोमृगमिति सर्वहुत एताञ्जुहोति ।

एषां ँलोकाना–मभिजित्यै ॥ आत्मना–ऽभिजुहोति ।

सात्मानमेवैन९ं सतनुं करोति ॥ सात्माऽमुष्मिन् ँलोके भवति ।

य एवं वेद । अथो वसोरेव धारां तेनावरुन्धे ॥

इलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय स्वाहेत्याह ।

सम्ँवथ्सरो वा इलुवर्दः ( ) ।

परिवथ्सरो बलिवर्दः । सम्ँवथ्सरादेव परिवथ्सरादायुर वरुन्धे ।

आयुरेवास्मिन्-दधाति ।

तस्मादश्व-मेधयाजी जरसा विस्रसाऽमुं ँलोकमेति ॥ **81 (14)**

(तेजसोऽवरुद्धै - भवन् - त्यश्वो - गोमृग - मिलुवर्द श्चत्वारि च)
(A20)

3.8.21 अनुवाकं 21 -चेतव्याग्नयादेर्विशेषः

T.B.3.8.21.1

एकवि॒ꣳशोऽग्निर्भवति । एकवि॒ꣳशः स्तोमः । एकवि॒ꣳशतिर्यूपाः ॥

यथा वा अश्वा वर्॒षभा वा वृषाणः सꣳस्फुरेरन्न् ।

एवमेतथ्स्तोमाः सꣳस्फुरन्ते । यदेकवि॒ꣳशाः । ते यथ्समृच्छेरन्न् ।

हन्येतास्य यज्ञः ॥ द्वादश एवाग्निः स्यादित्याहुः ।

द्वादशः स्तोमः । **82 (10)**

T.B.3.8.21.2

एकादश यूपाः ॥ यद्द्वादशो–ऽग्निर्भवति । द्वादश मासाः सम्ँवथ्सरः ।

सम्ँवथ्सरेणैवास्मा अन्नमवरुन्धे ॥ यद्दश यूपा भवन्ति ।

दशाक्षरा विराट् । अन्नं ँविराट् । विराजैवान्नाद्य–मवरुन्धे ।

य एकादशः । स्तन एवास्यै सः । **83 (10)**

T.B.3.8.21.3

दुह एवैनां तेन ॥ तदाहुः ।

यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः स्तोम एकादश यूपाः ।

यथा स्थूरिणा यायात् । तादृक्तत् ॥

एकवि॒ꣳश एवाग्निः स्यादित्याहुः । एकवि॒ꣳशः स्तोमः ।

एकवि॒ꣳशतिर्यूपाः । यथा प्रष्टिभिर्याति ।

तादृगेव तत् ॥ **84 (10)**

T.B.3.8.21.4

यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद । ककुद्ध राज्ञां भवति ।

एकवि॒ꣳशो–ऽग्निर्भवति । एकवि॒ꣳशः स्तोमः । एकवि॒ꣳशतिर्यूपाः ।

एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः । य एवं ँवेद ।

ककुद्ध राज्ञां भवति ॥

यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्.षाणि वेद । शिरो ह राज्ञां भवति ( ) ।

एकवि॒ꣳशो-ऽग्निर्भवति । एकवि॒ꣳशः स्तोमः । एकवि॒ꣳशतिर्यूपाः ।

एतानि वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्.षाणि । य एवं ँवेद ।

शिरो ह राज्ञां भवति ॥ **85 (16)**

(द्वादशः स्तोमः-स- एव तच् - छिरो ह राज्ञां भवति षट्च)

(A21)

3.8.22 अनुवाकं 22 -उक्थ्याख्ये द्वितीयेऽहनि बहिष्पवमाने अश्वस्योद्गातृत्वम्

T.B.3.8.22.1

देवा वा अश्वमेधे पवमाने । सुवर्गं ँलोकं न प्राजानन्न् ।

तमश्वः प्राजानात् ।

यदश्वमेधे-ऽश्वेन मेद्ध्येनोदञ्चो बहिष्पवमानꣳ सर्पन्ति ।

सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै ।

न वै मनुष्यः सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद ।

अश्वो वै सुवर्गं ँलोकमञ्जसा वेद ॥ यदुद्गा-तोद्गायेत् ।

यथाऽक्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत् ।

तादृक्तत् । **86 (10)**

T.B.3.8.22.2

उद्गातार–मपरुद्ध्य । अश्व–मुद्गीथाय वृणीते ।

यथा क्षेत्रज्ञो–ऽञ्जसा नयति ।

एवमेवैनमश्वः सुवर्गं ँलोकमञ्जसा नयति ॥ पुच्छमन्वारभन्ते ।

सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥ हिं करोति । सामैवाकः ।

हिं करोति । उद्गीथ एवास्य सः ॥ **87 (10)**

T.B.3.8.22.3

वडबा उप रुन्धन्ति । मिथुनत्वाय प्रजात्यै ।

अथो यथोपगातार उपगायन्ति । तादृगेव तत् ॥

उदगासीदश्वो मेद्ध्य इत्याह । प्राजापत्यो वा अश्वः ।

प्रजापति–रुद्गीथः । उद्गीथमेवावरुन्धे ।

अथो ऋख्सामयोरेव प्रतितिष्ठति ॥ हिरण्येनोपाकरोति ( ) ।

ज्योतिर्वै हिरण्यम् । ज्योतिरेव मुखतो दधाति ।

यजमाने च प्रजासु च ।

अथो हिरण्यज्योतिरेव यजमानः सुवर्गं ँलोकमेति ॥ **88 (14)**

(तथ् – स – उपाकरोति चत्वारि च) (A22)

3.8.23 अनुवाकं 23 -अश्वे पर्यग्न्यप्रयन्तानां पशूनां नियोजनं

T.B.3.8.23.1

पुरुषो वै यज्ञः । यज्ञः प्रजापतिः । यदश्वे पशून्नियुञ्जन्ति ।

यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते ॥ अश्वं तूपरं गोमृगम् । तानग्निष्ठ आलभते ।

सेनामुखमेव तथ्सꣳश्यति । तस्माद् राजमुखं भीष्मं भावुकम् ॥

आग्नेयं कृष्णग्रीवं पुरस्ता-ल्ललाटे । पूर्वाग्निमेव तं कुरुते । **89 (10)**

T.B.3.8.23.2

तस्मा-त्पूर्वाग्निं पुरस्ता-थ्स्थापयन्ति ॥ पौष्णमन्वञ्चम् ।

अन्नं वै पूषा । तस्मा-त्पूर्वाग्ना-वाहार्य-माहरन्ति ॥

ऐन्द्रापौष्ण मुपरिष्टात् । ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पूषा ।

अन्नाद्येनैवैन-मुभयतः परिगृह्णाति । तस्माद् राजन्योन्नादो भावुकः ॥

आग्नेयौ कृष्णग्रीवौ बाहुवोः । बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते । **90 (10)**

T.B.3.8.23.3

तस्माद् राजन्यो बाहुबली भावुकः ॥ त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ सक्थ्योः ।

सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते । तस्माद् राजन्य ऊरुबली भावुकः ॥

शितिपृष्ठौ बार्.हस्पत्यौ पृष्ठे । ब्रह्मवर्चस-मेवोपरिष्टाद्धत्ते ।

अथो कवचे एवैते अभितः पर्यूहते ।

तस्माद् राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति ॥ धात्रे पृषोदर-मधस्तात् ।
प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते ( ) । अथो इयं वै धाता ।
अस्यामेव प्रतितिष्ठति ॥ सौर्यं बलक्षं पुच्छे । उथ्सेधमेव तं कुरुते ।
तस्मादुथ्सेधं भये प्रजा अभिसꣳश्रयन्ति ॥ **91 (15)**

(कुरुते – धत्ते – कुरुते पञ्च च) (A23)

=======================

rapaataka Korvai with starting Padams of 1 to 23 Anuvaakams -

(सांग्रहण्या – चतुष्टय्यो – यो वै – यः पितु – श्चत्वारो –
यथा निक्तम् – प्रजापतये त्वा– यथा प्रोक्षितं – विभूराह–
प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन – प्रजापतिर्न किञ्च न – सावित्र – मा
ब्रह्मन् – प्रजापतिर् देवेभ्यः – प्रजापति रक्षाꣳसि –
प्रजापतिमीफ्सति – विभुरश्वनामान्य – म्भाꣳ – स्येकयूपो –
राज्जुदाल – मेकविꣳशो – देवाः – पुरुष स्त्रयोविꣳशतिः)

Korvai with starting Padams of 1, 11, 21 Series of Dasinis :-

(सांग्रहण्या – तस्मादश्वमेधयाजी – यत् परिमिता – यद् यज्ञमुखे –
यो दीक्षाम् – देवानेव – त्रय इमे – सिताय – प्राणापानावेवास्मिन्
– तस्माद् राजन्य एकनवतिः)

First and Last Padam 3rd Ashtakam 8th Prapaatakam :-

(सांग्रहण्या – सꣳश्रयन्ति)

॥ हरिः ओम् ॥

॥ कृष्ण यजुर्वेदीय तैत्तिरीय ब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः ॥

Details of Dasini &Vaakyams for
Ashtakam 3 Prapaatakam 8 (TB 3.8)

	Dasini	Vaakyams
Anuvakam1	2	25
Anuvakam 2	4	46
Anuvakam 3	6	65
Anuvakam 4	3	35
Anuvakam 5	4	41
Anuvakam 6	5	56
Anuvakam7	3	35
Anuvakam8	4	43
Anuvakam9	5	49
Anuvakam10	5	50
Anuvakam11	2	28
Anuvakam12	3	29
Anuvakam13	3	37
Anuvakam14	6	64
Anuvakam15	3	37
Anuvakam16	4	47
Anuvakam17	5	51
Anuvakam18	7	69
Anuvakam19	2	23
Anuvakam20	5	54
Anuvakam21	4	46
Anuvakam22	3	34
Anuvakam23	3	35
Total →	91	999

ओं नमः परमात्मने, श्री महागणपतये नमः

श्री गुरुभ्यो नमः, हरिः ओं

3.कृष्ण यजुर्वेदीय तैत्तिरीय ब्राह्मणे तृतीयाष्टकं

3.9 तैत्तिरीय ब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः

(अश्वमेधस्य द्वितीय-तृतीया हर्विधानम्)

3.9.1 अनुवाकं 1 -अष्टादशिनां ग्राभ्याणां आरण्यानां च पशूनां प्रयोगः

T.B.3.9.1.1

प्रजापति-रश्वमेधमसृजत । सोऽस्माथ्सृष्टो-ऽपाक्रामत् ।

तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त । तमाप्नोत् । तमाप्त्वा ऽष्टादशिभिरवारुन्ध ।

यदष्टादशिन आलभ्यन्ते । यज्ञमेव तैराप्त्वा यजमानो-ऽवरुन्धे ॥

सम्ँवथ्सरस्य वा एषा प्रतिमा । यदष्टादशिनः ।

द्वादश मासाः पञ्चर्तवः । **1 (10)**

T.B.3.9.1.2

सम्ँवथ्सरोऽष्टादशः । यदष्टादशिन आलभ्यन्ते ।

सम्ँवथ्सरमेव तैराप्त्वा यजमानो-ऽवरुन्धे ॥

अग्निष्टे ऽन्यान् पशूनुपा-करोति ।

इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनो-ऽजामित्वाय ॥

नव नवालभ्यन्ते सवीर्यत्वाय ॥ यदारण्यैः स॒ᳵ स्थापयेत् ।

व्यवस्येतां पिता पुत्रौ । व्यद्ध्वानः क्रामेयुः ।

विदूरं ग्रामयो र्ग्रामान्तौ स्याताम् । **2 (10)**

T.B.3.9.1.3

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिण आव्याधिनी-स्तस्करा

अरण्येष्वा-जायेरन्न् ॥

तदाहुः । अपशवो वा एते । यदारण्याः ।

यदारण्यैः सᳵस्थापयेत । क्षिप्रे यजमान-मरण्यं मृतᳺ हरेयुः ।

अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति । यत्पशून्नालभेत ।

अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः । यत्पर्यग्नि-कृतानुथ्सृजेत् । **3 (10)**

T.B.3.9.1.4

यज्ञवेशसं कुर्यात् ॥ यत्पशूनालभते । तेनैव पशूनवरुन्धे ।

यत्पर्यग्नि-कृतानुथ्सृजत्य-यज्ञवेशसाय ।

अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति ।

न यज्ञवेश संभवति । न यजमान-मरण्यं मृतᳺ हरन्ति ॥

ग्राम्यैः स७स्थापयति । एते वै पशवः क्षेमो नाम ।
सं पिता पुत्राव वस्यतः ( ) । समद्ध्वानः क्रामन्ति ।
समन्तिकं ग्रामयो-र्ग्रामान्तौ भवतः ।
नर्क्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिण आव्याधिनी-स्तस्करा
अरण्येष्वा जायन्ते ॥ **4 (13)**

(ऋतवः - स्याता - मुथ्सृजेथ् - स्यतस्त्रीणि च)(A1)

3.9.2 <u>अनुवाकं 2 -चातुर्मास्यपशूनां प्रयोगः</u>

<u>T.B.3.9.2.1</u>

प्रजापतिर-कामयतोभौ लोकाव-वरुन्धीयेति ।
स एतानुभयान् पशून पश्यत् । ग्राम्या७श्चा-रण्या७श्च । तानालभत ।
तैर्वै स उभौ लोकाव वारुन्ध । ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं ँलोकम वारुन्ध ।
आरण्यैरमुम् । यद्ग्राम्यान् पशूनालभते ।
इममेव तैर्लोकमवरुन्धे । यदारण्यान् । **5 (10)**

<u>T.B.3.9.2.2</u>

अमुं तैः ॥ अनवरुद्धो वा एतस्य सम्ँवथ्सर इत्याहुः ।
य इत इतश्चातुर्मास्यानि सम्ँवथ्सरं (सम्ँवथ्सरं) प्रयुङ्क इति ।

एतावान्. वै सम्ँवथ्सरः । यच्चातुर्मास्यानि ।
यदेते चातुर्मास्याः पशव आलभ्यन्ते ।
प्रत्यक्षमेव तैः सम्ँवथ्सरं यजमानो-ऽवरुन्धे । ॥
वि वा एष प्रजया पशुभिर्. ऋद्ध्यते ।
यः सम्ँवथ्सरं प्रयुङ्क्ते । सम्ँवथ्सरः सुवर्गो लोकः । **6 (10)**

T.B.3.9.2.3

सुवर्गं तु लोकं नापराद्ध्नोति । प्रजा वै पशव एकादशिनी ।
यदेत ऐकादशिनाः पशव आलभ्यन्ते ।
साक्षादेव प्रजां पशून्. यजमानो-ऽवरुन्धे ॥
प्रजापति-र्विराजमसृजत । सा सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत् ।
तां दशिभिरनु प्रायुङ्क्त । तामाप्नोत् ।
तामाप्त्वा दशिभिरवारुन्ध । यद्दशिन आलभ्यन्ते । **7 (10)**

T.B.3.9.2.4

विराजमेव तैराप्त्वा यजमानो-ऽवरुन्धे ॥ एकादश दशत आलभ्यन्ते ।
एकादशाक्षरा त्रिष्टुप् । त्रैष्टुभाः पशवः । पशूनेवावरुन्धे ॥
वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः पशवो भवन्ति ।

अश्वस्य सर्वत्वाय । नानारूपा भवन्ति । तस्मान्नानारूपाः पशवः( ) ।
बहुरूपा भवन्ति । तस्माद् बहुरूपाः पशवः समृद्ध्यै ॥ **8 (12)**

(आरण्यान्-ँल्लोको-दशिन आलभ्यन्ते-नानारूपाः
पशवो द्वे च) (A2)

3.9.3 अनुवाकं 3 -रोहितादीनां पशूनां वपाहोमसाहित्यम्

T.B.3.9.3.1

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते । अमुष्मा आरण्याः ।
यद्ग्राम्यान् पशूनालभते । इममेव तैर्लोकमवरुन्धे । यदारण्यान् ।
अमुं तैः । उभयान् पशूनालभते । ग्राम्याऽश्चा-रण्याऽश्च ।
उभयोर् लोकयोर वरुद्ध्यै । उभयान् पशूनालभते । **9 (10)**

T.B.3.9.3.2

ग्राम्याऽश्चा-रण्याऽश्च । उभयस्या-न्नाद्यस्या-वरुद्ध्यै ।
उभयान् पशूनालभते । ग्राम्याऽश्चारण्याऽश्च ।
उभयेषां पशूनामवरुद्ध्यै ॥ त्रयस्त्रयो भवन्ति । त्रय इमे लोकाः ।
एषां ँल्लोकानामाप्त्यै ॥ ब्रह्मवादिनो वदन्ति । कस्माथ्सत्यात् । **10 (10)**

T.B.3.9.3.3

अस्मिन् ँल्लोके बहवः कामा इति ।

यथ्समानीभ्यो देवताभ्यो-ऽन्येऽन्ये पशव आलभ्यन्ते ।

अस्मिन्नेव तल्लोके कामान्दधाति ।

तस्मादस्मिन्-ँल्लोके बहवः कामाः ॥

त्रयाणां त्रयाणाꣳ सह वपा जुहोति । त्र्यावृतो वै देवाः ।

त्र्यावृत इमे लोकाः । एषां ँल्लोकानामाप्त्यै । एषां ँल्लोकानां क्लृप्त्यै ॥

पर्यग्नि-कृता-नारण्या-नुथ्सृजन्त्यहिꣳसायै ( ) ॥ **11 (10)**

(अवरुद्ध्या उभयान् पशूनालभते - सत्या - दहिꣳसायै)(A3)

3.9.4 अनुवाकं 4 -अश्वस्य रथयोजनालंकारादयः

T.B.3.9.4.1

युञ्जन्ति ब्रद्ध्नमित्याह । असौ वा आदित्यो ब्रद्ध्नः ।

आदित्य-मेवास्मै युनक्ति । अरुषमित्याह । अग्निर्वा अरुषः ।

अग्निमेवास्मै युनक्ति । चरन्तमित्याह । वायुर्वै चरन्न् ।

वायुमेवास्मै युनक्ति । परितस्थुष इत्याह । **12 (10)**

T.B.3.9.4.2

इमे वै लोकाः परितस्थुषः । इमानेवास्मै लोकान्. युनक्ति ॥

रोचन्ते रोचना दिवीत्याह । नक्षत्राणि वै रोचना दिवि ।

नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति ॥ युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह ।

कामानेवास्मै युनक्ति ॥ हरी विपक्षसेत्याह ।

इमे वै हरी विपक्षसा । इमे एवास्मै युनक्ति ॥ **13 (10)**

T.B.3.9.4.3

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह । अहोरात्रे वै नृवाहसा ।

अहोरात्रे एवास्मै युनक्ति ॥ एता एवास्मै देवता युनक्ति ।

सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै ॥

केतुं कृण्वन्न–केतव इति द्ध्वजं प्रतिमुञ्चति ।

यश एवैनꣳ राज्ञां गमयति ॥

जीमूतस्येव भवति प्रतीकमित्याह । यथा यजुरेवैतत् ॥

ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यास इत्यद्ध्वर्यु–र्यजमानं

ँवाचयत्यभिजित्यै ॥ **14 (10)**

T.B.3.9.4.4

परा वा एतस्य यज्ञ एति । यस्य पशुरुपा-कृतो-ऽन्यत्र वेद्या एति ।

एत७ स्तोतरेतेन पथा पुनरश्व-मावर्तयासि न इत्याह ।

वायुर्वै स्तोता । वायुमेवास्य परस्ताद्-दधात्यावृत्त्यै ॥

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति । एवं ँवा एतदश्वस्य स्कन्दति ।

यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते । यद्वालेषु काचानावयन्ति ।

लोमान्येवास्य तथ्संभरन्ति ॥ **15 (10)**

T.B.3.9.4.5

भूर्भुवस्सुवरिति प्राजापत्या-भिरावयन्ति । प्राजापत्यो वा अश्वः ।

स्वयैवैनं देवतया समर्द्धयन्ति ॥ भूरिति महिषी । भुव इति वावाता ।

सुवरिति परिवृक्ती । एषां ँलोकाना-मभिजित्यै ॥

हिरण्ययाः काचा भवन्ति । ज्योतिर्वै हिरण्यम् । राष्ट्रमश्वमेधः । **16 (10)**

T.B.3.9.4.6

ज्योतिश्चैवास्मै राष्ट्रं च समीची दधाति ॥ सहस्रं भवन्ति ।

सहस्र संमितः सुवर्गो लोकः । सुवर्गस्य लोकस्या-भिजित्यै ॥

अप वा एतस्मात्तेज इन्द्रियं पशवः श्रीः क्रामन्ति ।

योऽश्वमेधेन यजते ।

वसवस्त्वा-ऽञ्जन्तु गायत्रेण छन्दसेति महिष्यभ्यनक्ति ।

तेजो वा आज्यम् । तेजो गायत्री । तेजसैवास्मै तेजोऽवरुन्धे । **17 (10)**

T.B.3.9.4.7

रुद्रास्त्वा-ऽञ्जन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेति वावाता । तेजो वा आज्यम् ।

इन्द्रियं त्रिष्टुप् । तेजसैवास्मा इन्द्रियमवरुन्धे ।

आदित्या-स्त्वा-ऽञ्जन्तु जागतेन छन्दसेति परिवृक्ती ।

तेजो वा आज्यम् । पशवो जगती ।

तेजसैवास्मै पशूनवरुन्धे ॥

पत्नयो-ऽभ्यञ्जन्ति । श्रिया वा एतद् रूपम् । **18 (10)**

T.B.3.9.4.8

यत्पत्नयः । श्रिय-मेवास्मिन् तद्दधति ।

नास्मात्तेज इन्द्रियं पशवः श्रीरपक्रामन्ति ॥

लाजी(3)ञ्छाची(3)न्. यशो ममाँ(4) इत्यतिरिक्त-मन्नमश्वायो पाहरन्ति ।

प्रजामेवान्नादीं कुर्वते ॥

एतद्देवा अन्नमत्तैत-दन्नमद्धि प्रजापत इत्याह ।

प्रजायामेवान्नाद्यं दधते ॥

यदि नावजिघ्रेत् । अग्निः पशुरासीदित्यव-घ्रापयेत् ।
अव हैव जिघ्रति ( ) ॥
आक्रान्. वाजी क्रमैरत्य-क्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सधस्थमित्यश्व-मनुमन्त्रयते ।
एषां ँलोकाना-मभिजित्यै ॥
समिद्धो अञ्जन्कृदरं मतीना-मित्यश्वस्या प्रियो भवन्ति
सरूपत्वाय ॥ **19 (13)** *(परितस्थुष इत्याहे - मे एवास्मै युनक्त्य - भिजित्यै-भर-न्त्यश्वमेधो - रुन्धे - रूपम् - जिघ्रति त्रीणि च)*
(A4)

3.9.5 अनुवाकं 5 -ब्रह्मोद्यनामकः होतृब्राह्मणोस्संवादः

T.B.3.9.5.1

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृद्ध्यते । यो-ऽश्वमेधेन यजते ।
होता च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं ँवदतः ।
तेजसा चैवैनं ब्रह्मवर्चसेन च समर्द्धयतः ॥ दक्षिणतो ब्रह्मा भवति ।
दक्षिणत आयतनो वै ब्रह्मा । बार्.हस्पत्यो वै ब्रह्मा ।
ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो (दक्षिणतो) दधाति ।

तस्माद्-दक्षिणोऽर्द्धो ब्रह्मवर्चसितरः ॥
उत्तरतो होता भवति । 20 (10)

T.B.3.9.5.2

उत्तरत आयतनो वै होता । आग्नेयो वै होता । तेजो वा अग्निः ।
तेज एवास्योत्तरतो दधाति । तस्मादुत्तरोऽर्द्ध-स्तेजस्वितरः ॥
यूपमभितो वदतः । यजमानदेवत्यो वै यूपः ।
यजमानमेव तेजसा च ब्रह्मवर्चसेन च समर्द्धयतः ॥
कि७ स्विदासीत्-पूर्वचित्ति-रित्याह ।
द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः। 21 (10)

T.B.3.9.5.3

दिवमेव वृष्टिमवरुन्धे ॥ कि७ स्विदासीद्-बृहद्वय इत्याह ।
अश्वो वै बृहद्वयः । अश्वमेवावरुन्धे ॥
कि७ स्विदासीत्-पिशङ्गिलेत्याह । रात्रिर्वै पिशङ्गिला ।
रात्रिमेवावरुन्धे ॥ कि७ स्विदासीत्-पिलिप्पिलेत्याह ।
श्रीर्वै पिलिप्पिला । अन्नाद्यमेवावरुन्धे ॥ 22 (10)

T.B.3.9.5.4

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह । असौ वा आदित्य एकाकी चरति ।

तेज एवावरुन्धे ॥ क उ स्विज्जायते पुनरित्याह ।

चन्द्रमा वै जायते पुनः । आयुरेवावरुन्धे ॥

कि॒ स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह ।

अग्निर्वै हिमस्य भेषजम् । ब्रह्मवर्चसमेवावरुन्धे ॥

कि॒ स्विदा–वपनं महदित्याह । **23 (10)**

T.B.3.9.5.5

अयं ँवै लोक आवपनं महत् । अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति ॥

पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह । वेदिर्वै परोऽन्तः पृथिव्याः ।

वेदिमेवावरुन्धे ॥ पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिमित्याह ।

यज्ञो वै भुवनस्य नाभिः । यज्ञमेवावरुन्धे ॥

पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेत इत्याह ।

सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतः ( ) । सोमपीथ–मेवावरुन्धे ॥

पृच्छामि वाचः परमं ँव्योमेत्याह । ब्रह्म वै वाचः परमं ँव्योम ।

ब्रह्मवर्चस–मेवावरुन्धे ॥ **24 (14)**

(होता भवति - वै वृष्टिः पूर्वचित्ति - रत्नाद्यमेवावरुन्धे - महदित्याह - सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि च) (A5)

3.9.6 अनुवाकं 6 -अश्वस्य मृतोपचारः संज्ञपनप्रकारः

T.B.3.9.6.1

अप वा एतस्मा-त्प्राणाः क्रामन्ति । योऽश्वमेधेन यजते ।
प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुती-र्जुहोति ।
प्राणानेवास्मिन्दधाति । नास्मात्प्राणा अपक्रामन्ति ॥
अवन्तीः-स्थावन्ती-स्त्वा-ऽवन्तु । प्रियं त्वा प्रियाणाम् ।
वर्.षिष्ठमाप्यानाम् । निधीनां त्वा निधिपतिꣳ हवामहे
वसोम-मेत्याह । अपैवास्मै तद्ध्नुवते । **25 (10)**

T.B.3.9.6.2

अथो धुवन्त्येवैनम् । अथो न्येवास्मै ह्नुवते ॥ त्रिः परियन्ति ।
त्रय इमे लोकाः । एभ्य एवैनं ँल्लोकेभ्यो धुवते ॥
त्रिः पुनः परियन्ति । षट्-थ्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः ।
ऋतुभिरेवैनं धुवते ॥ अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति । **26 (10)**

T.B.3.9.6.3

ये यज्ञे धुवनं तन्वते । नवकृत्वः परियन्ति । नव वै पुरुषे प्राणाः ।

प्राणानेवात्मन्दधते । नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति ॥

अम्बे अम्बाल्यम्बिक इति पत्नीमुदानयति । अह्वतैवैनाम् ॥

सुभगे काम्पील–वासिनीत्याह । तप एवैना–मुपनयति ॥

सुवर्गे लोके संप्रोर्ण्वाथा–मित्याह । **27 (10)**

T.B.3.9.6.4

सुवर्गमेवैनां ँल्लोकं गमयति ॥

आऽहमजानि गर्भधमा त्वमजासि गर्भधमित्याह ।

प्रजा वै पशवो गर्भः । प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते ॥

देवा वा अश्वमेधे पवमाने । सुवर्गं ँल्लोकं न प्राजानन् ।

तमश्वः प्राजानात् । यथ्सूचीभि–रसिपथा–न्कल्पयन्ति ।

सुवर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्यै ॥ गायत्री त्रिष्टुब्जगतीत्याह । **28 (10)**

T.B.3.9.6.5

यथा यजुरेवैतत् ॥ त्रय्यः सूच्यो भवन्ति ।

अयस्मय्यो रजता हरिण्यः । अस्य वै लोकस्य रूपमयस्मय्यः ।

अन्तरिक्षस्य रजताः । दिवो हरिण्यः । दिशो वा अयस्मय्यः ।

अवान्तरदिशा रजताः । ऊर्द्ध्वा हरिण्यः ।

दिश एवास्मै कल्पयति ( ) ॥

कस्त्वा-छ्यति कस्त्वा विशास्ती-त्याहा हिꣳसायै ॥ **29 (11)**

(ह्वुवते-क्राम-न्त्यूर्ण्वाथामित्याह-जगतीत्याह-कल्पयत्येकं च) (A6)

3.9.7 अनुवाकं 7 –तत्र मन्त्राः

T.B.3.9.7.1

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति । योऽश्वमेधेन यजते ।

ऊर्द्ध्वामेना-मुच्छ्रयता-दित्याह । श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः ।

श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्द्ध्व-मुच्छ्रयति ॥ वेणुभारं गिरावि-वेत्याह ।

राष्ट्रं ँवै भारः । राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति ॥

अथास्या मद्ध्यमेधता-मित्याह । श्रीर्वै राष्ट्रस्य मद्ध्यम् । **30 (10)**

T.B.3.9.7.2

श्रियमेवा-वरुन्धे ॥ शीते वाते पुनन्नि-वेत्याह ।

क्षेमो वै राष्ट्रस्य शीतो वातः । क्षेममेवा-वरुन्धे ॥

यद्धरिणी यवमत्तीत्याह । विड्वै हरिणी । राष्ट्रं ँयवः ।

विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीची दधाति ॥

न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह ।

तस्माद् राजा पशून्न पुष्यति ॥ 31 (10)

T.B.3.9.7.3

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह ।

तस्मा–द्वैशीपुत्रं नाभिषिञ्चन्ते ॥ इयं ँयका शकुन्तिकेत्याह ।

विड्वै शकुन्तिका । राष्ट्रमश्वमेधः ।

विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीची दधाति ॥ आहलमिति सर्पतीत्याह ।

तस्माद् राष्ट्राय विशः सर्पन्ति ॥

आहतं गभे पस इत्याह । विड्वै गभः । 32 (10)

T.B.3.9.7.4

राष्ट्रं पसः । राष्ट्रमेव विश्याहन्ति । तस्माद् राष्ट्रं ँविशं घातुकम् ॥

माता च ते पिता च त इत्याह । इयं ँवै माता । असौ पिता ।

आभ्यामेवैनं परिददाति ॥ अग्रं ँवृक्षस्य रोहत इत्याह ।

श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम् । श्रियमेवावरुन्धे ॥ 33 (10)

T.B.3.9.7.5

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमत॒ꣳसय–दित्याह । विड्वै गभः ।

राष्ट्रं मुष्टिः । राष्ट्रमेव विश्याहन्ति । तस्माद् राष्ट्रं ँविशं घातुकम् ॥

अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति । ये यज्ञेऽपूतं ँवदन्ति ।

दधिक्राव्.ण्णो अकारिषमिति सुरभि–मतीमृचं ँवदन्ति ।

प्राणा वै सुरभयः । प्राणानेवात्मन्दधते ( ) ।

नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति ॥

आपो हिष्ठा मयोभुव इत्यद्भिर्मार्जयन्ते । आपो वै सर्वा देवताः ।

देवताभिरे–वात्मानं पवयन्ते ॥ **34 (14)**

(राष्ट्रस्य मद्ध्यम् - पुष्यति - गर्भो - रुन्धे - दधते चत्वारि च)

(A7)

3.9.8 अनुवाकं 8 –अश्वमेधस्य तत्पशूनां च प्रशंसा

T.B.3.9.8.1

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत् ।

ताभ्यः पुनः संभवितुं नाशक्नोत् । सोऽब्रवीत् । ऋद्ध्नवदित्थ्सः ।

यो मेतः पुनः संभरदिति । तं देवा अश्वमेधेनैव समभरन्न् ।

ततो वै त आर्द्ध्नुवन्न् । योऽश्वमेधेन यजते ।
प्रजापतिमेव संभरत्यृद्ध्नोति ॥ पुरुषमालभते । **35 (10)**

T.B.3.9.8.2

वैराजो वै पुरुषः । विराज–मेवालभते । अथो अन्नं ँवै विराट् ।
अन्नमेवावरुन्धे ॥ अश्वमालभते । प्राजापत्यो वा अश्वः ।
प्रजापति–मेवालभते । अथो श्रीर्वा एकशफम् ।
श्रिय–मेवावरुन्धे ॥ गामालभते । **36 (10)**

T.B.3.9.8.3

यज्ञो वै गौः । यज्ञमेवालभते । अथो अन्नं ँवै गौः । अन्नमेवावरुन्धे ॥
अजावी आलभते भूम्ने । अथो पुष्टिर्वै भूमा । पुष्टिमेवावरुन्धे ॥
पर्यग्निकृतं पुरुषं चारण्या॒–श्चोथ् सृजन्त्यहि॒ंसायै ॥
उभौ वा एतौ पशू आलभ्येते । यश्चावमो यश्च परमः ( ) ।
तेऽस्योभये यज्ञे बद्धाः । अभीष्टा अभिप्रीताः ।
अभिजिता अभिहुता भवन्ति ॥ नैनं दङ्क्ष्णवः पशवो यज्ञे बद्धाः ।
अभीष्टा अभिप्रीताः । अभिजिता अभिहुता हि॒ंसन्ति ।
योऽश्वमेधेन यजते । य उ चैनमेवं ँवेद ॥ **37 (18)**

(लभते – गामालभते – परमोऽष्टौ च) (A8)

3.9.9 अनुवाकं 9 –उत्तमेऽहनि प्रशवः

T.B.3.9.9.1

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राद्ध्वा । चतुष्टोमेन कृतेनायाना–मुत्तरेऽहन्न् ।
एकविꣳशे प्रतिष्ठायां प्रतितिष्ठति ॥
एकविꣳशा–त्प्रतिष्ठाया ऋतूनन्वारोहति ।
ऋतवो वै पृष्ठानि । ऋतवः सम्ँवथ्सरः ।
ऋतुष्वेव सम्ँवथ्सरे प्रतिष्ठाय । देवता अभ्यारोहति ।
शक्वरयः पृष्ठं भवन्त्य–न्यदन्य–च्छन्दः ।
अन्येऽन्ये वा एते पशव आलभ्यन्ते । **38 (10)**

T.B.3.9.9.2

उतेव ग्राम्याः । उतेवारण्याः । अहरेव रूपेण समर्द्धयति ।
अथो अह्न एवैष बलिर्.ह्रियते ॥ तदाहुः । अपशवो वा एते ।
यदजा–वयश्चारण्याश्च । एते वै सर्वे पशवः । यद्गव्या इति ।
गव्यान् पशूनुत्तमेऽहन्नालभते । **39 (10)**

T.B.3.9.9.3

तेनैवोभयान् पशूनवरुन्धे ॥ प्राजापत्या भवन्ति ।

अनभिजितस्या-भिजित्यै ॥ सौरीर्नव श्वेतावशा अनूबन्ध्या भवन्ति ।

अन्तत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे ॥

सोमाय स्वराज्ञे-ऽनोवाहा-वनड्वाहाविति द्वन्द्विनः पशूनालभते ।

अहोरात्राणा-मभिजित्यै ॥ पशुभिर्वा एष व्यृद्ध्यते ।

योऽश्वमेधेन यजते ।

छगलं कल्माषं किकिदीविं ँविदीगयमिति त्वाष्ट्रान् पशूनालभते ( ) ।

पशुभिरेवात्मानं समर्द्धयति ॥

ऋतुभिर्वा एष व्यृद्ध्यते । योऽश्वमेधेन यजते ।

पिशङ्गा-स्त्रयो वासन्ता इत्यृतु-पशूनालभते ।

ऋतुभिरे-वात्मानं समर्द्धयति ॥ आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते ।

योऽश्वमेधेन यजते । पर्यग्निकृता उथ्सृजन्त्यनाव्रस्काय ॥ **40 (18)**

(लभ्यन्ते - लभते - त्वाष्ट्रान् पशूनालभतेऽष्टौ च) (A9)

3.9.10 अनुवाकं 10 -महिमाभिधानौ प्रहौ

T.B.3.9.10.1

प्रजापति-रकामयत महानन्नादः स्यामिति ।

स एतावश्वमेधे महिमानावपश्यत् । तावगृह्णीत ।

ततो वै स महानन्नादो-ऽभवत् ।

यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति । स एतावश्वमेधे महिमानौ गृह्णीत ।

महानेवान्नादो भवति ॥ यजमानदेवत्या वै वपा । राजा महिमा ।

यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति ( ) ।

यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति ॥

पुरस्ता-थ्स्वाहाकारा वा अन्ये देवाः ।

उपरिष्टा-थ्स्वाहाकारा अन्ये ।

ते वा एतेऽश्व एव मेद्ध्य उभये-ऽवरुद्ध्यन्ते ।

यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति । तानेवोभयान् प्रीणाति ॥ **41 (16)**

(परियजति षट्च) (A10)

3.9.11 अनुवाकं 11 –शरीरहोमाः स्विष्टकृदादयश्च

T.B.3.9.11.1

वैश्वदेवो वा अश्वः । तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात् । या देवता अपिभागाः ।
ता भागधेयेन व्यर्द्धयेत् । देवताभ्यः समदं दद्ध्यात् ।
स्तेगान्-दꣳष्ट्राभ्यां मण्डूका-ञ्जम्भ्ये-भिरिति ।
आज्य-मवदानं कृत्वा प्रतिसंख्याय-माहुती-र्जुहोति ।
या एव देवता अपिभागाः । ता भागधेयेन समर्द्धयति ।
न देवताभ्यः समदं दधाति ॥ **42 (10)**

T.B.3.9.11.2

चतुर्दशैता-ननुवाकाञ्जुहोत्य-नन्तरित्यै ॥
प्रयासाय स्वाहेति पञ्चदशम् । पञ्चदश वा अर्द्धमासस्य रात्रयः ।
अर्द्धमासशः सम्ँवथ्सर आप्यते ॥ देवासुराः सम्ँयत्ता आसन्न् ।
तेऽब्रुवन्नग्नयः स्विष्टकृतः । अश्वस्य मेद्ध्यस्य वयमुद्धार-मुद्धरामहै ।
अथैतानभि-भवामेति । ते लोहित-मुदहरन्त ।
ततो देवा अभवन्न् । **43 (10)**

T.B.3.9.11.3

पराऽसुराः । यथ्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै ।
भवत्यात्मना । पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति ॥
गोमृगकण्ठेन प्रथमा-माहुतिं जुहोति ।
पशवो वै गोमृगः । रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत् ।
रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति । अथो यत्रैषा-ऽऽहुतिर्. हूयते ।
न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते ॥ **44 (10)**

T.B.3.9.11.4

अश्वशफेन द्वितीया-माहुतिं जुहोति । पशवो वा एकशफम् ।
रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत् । रुद्रादेव पशूनन्तर्दधाति ।
अथो यत्रैषा-ऽऽहुतिर्.हूयते । न तत्र रुद्रः पशूनभिमन्यते ॥
अयस्मयेन कमण्डलुना तृतीयाम् ।
आहुतिं जुहोत्या-यास्यो वै प्रजाः । रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत् ।
रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति ( ) । अथो यत्रैषा-ऽऽहुतिर्. हूयते ।
न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते ॥ **45 (12)**

(दधा - त्यभवन् - मन्यते - प्रजा अन्तर् दधाति द्वे च) (A11)

3.9.12 अनुवाकं 12 –तदुभयहोममध्यवर्त्यश्वस्तोमीयहोमः

T.B.3.9.12.1

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत् । तदश्वस्तोमीय-मभवत् ।
यदश्वस्तोमीयं जुहोति । समेधमेवैन–मालभते ॥
आज्येन जुहोति । मेधो वा आज्यम् । मेधोऽश्वस्तोमीयम् ।
मेधेनैवास्मिन् मेधं दधाति ॥ षट्त्रि॒ꣳशतं जुहोति ।
षट्त्रिꣳशदक्षरा बृहती । **46 (10)**

T.B.3.9.12.2

बार्.हताः पशवः । सा पशूनां मात्रा । पशूनेव मात्रया समर्द्धयति ॥
ता यद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात् । पशून्मात्रया व्यर्द्धयेत् ।
षट्त्रिꣳशतं जुहोति । षट्त्रिꣳशदक्षरा बृहती । बार्.हताः पशवः ।
सा पशूनां मात्रा । पशूनेव मात्रया समर्द्धयति ॥ **47 (10)**

T.B.3.9.12.3

अश्वस्तोमीयꣳ हुत्वा द्विपदा जुहोति । द्विपाद्वै पुरुषो द्विप्रतिष्ठः ।
तदेनं प्रतिष्ठया समर्द्धयति ॥ तदाहुः ।
अश्वस्तोमीयं पूर्वꣳ होतव्याँ(3) द्विपदा(3) इति ।
अश्वो वा अश्वस्तोमीयम् । पुरुषो द्विपदाः ।

अश्वस्तोमीयꣳ हुत्वा द्विपदा जुहोति । तस्माद्-द्विपाच्चतुष्पादमत्ति ।

अथो द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिष्ठापयति ( ) ॥ द्विपदा हुत्वा ।

नान्यामुत्तरा-माहुतिं जुहुयात् । यदन्यामुत्तरा-माहुतिं जुहुयात् ।

प्र प्रतिष्ठायाश्च्यवेत । द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै ॥ **48 (15)**

(बृह - त्यर्द्धयति - स्थापयति पञ्च च) (A12)

3.9.13 अनुवाकं 13 -संवथ्सरानुष्ठानमिष्टीनाम्

T.B.3.9.13.1

प्रजापति-रश्वमेध-मसृजत । सो-ऽस्माथ्सृष्टो-ऽपाक्रामत् ।

तं ँयज्ञ-क्रतुभि-रन्वैच्छत् । तं ँयज्ञ-क्रतुभि-र्नान्वविन्दत् ।

तमिष्टिभि-रन्वैच्छत् । तमिष्टिभि-रन्वविन्दत् । तदिष्टीना-मिष्टित्वम् ।

यथ्सँवथ्सर-मिष्टिभि-र्यजते । अश्वमेव तदन्विच्छति ॥

सावित्रियो भवन्ति । **49 (10)**

T.B.3.9.13.2

इयं ँवै सविता । यो वा अस्यां नश्यति यो निलयते ।

अस्यां ँवाव तं ँविन्दन्ति । न वा इमां कश्चनेत्याहुः ।

तिर्यङ्नोर्द्ध्वो-ऽत्येतुमर्हतीति । यथ्सावित्रियो भवन्ति ।

सवितृ-प्रसूत एवैनमिच्छति ॥

ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः ।

यथ्सायं धृतीर्जुहोति । अश्वस्य यत्यै धृत्यै ॥ **50 (10)**

T.B.3.9.13.3

यत्प्रातरिष्टिभि-र्यजते । अश्वमेव तदन्विच्छति ।

यथ्सायं धृतीर्जुहोति । अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै ।

तस्माथ्सायं प्रजाः क्षेम्या भवन्ति ॥ यत्प्रात-रिष्टिभि-र्यजते ।

अश्वमेव तदन्विच्छति । तस्माद्दिवा नष्टैष एति ॥

यत्प्रातरिष्टिभि-र्यजते सायं धृतीर्जुहोति ।

अहोरात्राभ्या-मेवैन-मन्विच्छति ( ) ।

अथो अहोरात्राभ्या-मेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति ॥ **51 (11)**

(भवन्ति - धृत्या - एन मन्विच्छत्येकं च) (A13)

3.9.14 अनुवाकं 14 -तास्विष्टिषु ब्राह्मणराजन्ययोर्गानम्

T.B.3.9.14.1

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति । योऽश्वमेधेन यजते ।

ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः । श्रिया वा एतद् रूपम् । यद्वीणा ।

श्रिय-मेवास्मि-न्तद्धत्तः । यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते ।

वीणाऽस्मै वाद्यते ॥ तदाहुः ।

यदुभौ ब्राह्मणौ गायेताम् । **52 (10)**

T.B.3.9.14.2

प्रभ्र७्शुका-ऽस्माच्छ्रीः स्यात् । न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति ।

ब्राह्मणोऽन्यो गायेत् । राजन्योऽन्यः ।

ब्रह्म वै ब्राह्मणः । क्षत्र७् राजन्यः ।

तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः श्रीः परिगृहीता भवति ॥

तदाहुः । यदुभौ दिवा गायेताम् । अपास्माद् राष्ट्रं क्रामेत् । **53 (10)**

T.B.3.9.14.3

न वै ब्राह्मणे राष्ट्र७् रमत इति । यदा खलु वै राजा कामयते ।

अथ ब्राह्मणं जिनाति । दिवा ब्राह्मणो गायेत् । नक्त७् राजन्यः ।

ब्रह्मणो वै रूपमहः । क्षत्रस्य रात्रिः ।

तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतं भवति ॥

इत्यददा इत्ययजथा इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत् ।

इष्टापूर्तँवै ब्राह्मणस्य । **54 (10)**

T.B.3.9.14.4

इष्टापूर्ते–नैवैन॒ँ स समर्द्धयति ॥

इत्यजिना इत्ययुद्ध्यथा इत्यमु॒ँ संग्राम–महन्निति राजन्यः ।

युद्धं ँवै राजन्यस्य । युद्धेनैवैन॒ँ स समर्द्धयति ॥

अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः । योऽश्वमेधेन यजत इति ।

तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः । षट्थ्संपद्यन्ते । षड्वा ऋतवः ।

ऋतूनेवास्मै कल्पयतः ( ) ॥ ताभ्या॒ँ स॒ँस्थायाम् ।

अनोयुक्ते च शते च ददाति । शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः ।

आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति ॥ **55 (14)**

(गायेताम् – क्रामेद् – ब्राह्मणस्य – कल्पयतश्चत्वारि च) (A14)

3.9.15 अनुवाकं 15 –अवभृथहोमविशेषाः

T.B.3.9.15.1

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायत्ताः ।

तेभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयात् । लोके लोक एनं मृत्युर्विन्देत् ।

मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहेत्यभि पूर्वमाहुती–र्जुहोति ।

लोकाल्लोकादेव मृत्युमवयजते । नैनं ँलोके लोके मृत्युर्विन्दति ॥

यदमुष्मै स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वथ्सं चक्षीत ।

बहुं मृत्युममित्रं कुर्वीत । मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा एवैका–ञ्जुहुयात् ।

एको वा अमुष्मिन् ँल्लोके मृत्युः । **56 (10)**

T.B.3.9.15.2

अशनया मृत्युरेव । तमेवामुष्मिन् ँल्लोकेऽवयजते ॥

भ्रूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति ।

भ्रूणहत्यामे वा वयजते ॥ तदाहुः । यद्भ्रूणहत्या ऽपात्र्याऽथ ।

कस्माद्–यज्ञेऽपि क्रियत इति ॥

अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः ।

भ्रूणहत्या वाव मृत्युरिति ।

यद्भ्रूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति ॥ **57 (10)**

T.B.3.9.15.3

मृत्युमे वा हुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा ।

भ्रूणघ्ने भेषजं करोति ॥ एता॑ ह वै मुण्डिभ औदन्यवः ।

भ्रूणहत्यायै प्रायश्चित्तिं ँविदाञ्चकार ।

यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मण॑ हन्ति । सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति ॥

जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति ।
वरुणो वै जुम्बकः । अन्तत एव वरुण-मवयजते ॥
खलतेर्विक्लिधस्य शुक्लस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्द्धञ्जुहोति ( ) ।
एतद्वै वरुणस्य रूपं । रूपेणैव वरुणमवयजते ॥ **58 (12)**

(लोके मृत्युर् - जुहोति - मूर्द्धञ्जुहोति द्वे च) (A15)

3.9.16 अनुवाकं 16 -उपाकरणमन्त्रव्याख्यानादिः

T.B.3.9.16.1

वारुणो वा अश्वः । तं देवतया व्यर्द्धयति । यत्प्राजापत्यं करोति ।
नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह । वारुणो वा अश्वः ।
स्वयैवैनं देवतया समर्द्धयति ॥ नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय इत्याह ।
प्राजापत्यो वा अश्वः । स्वयैवैनं देवतया समर्द्धयति ॥
नमोऽधिपतय इत्याह । **59 (10)**

T.B.3.9.16.2

धर्मो वा अधिपतिः । धर्ममेवा-वरुन्धे ॥
अधिपति-रस्यधिपतिं मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयास-मित्याह ।
अधिपति-मेवैनꣳ समानानां करोति ॥ मां धेहि मयि धेहीत्याह ।

आशिषमेवैतामाशास्ते ॥ उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति ।
आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति ।
हुताय स्वाहेति हुते जुहोति ।
एषां ँलोकाना-मभिजित्यै ॥ **60 (10)**

T.B.3.9.16.3

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते । योऽश्वमेधेन यजते ।
आग्नेय-मैन्द्राग्न-माश्विनम् । तान् पशूनालभते प्रतिष्ठित्यै ॥
यदाऽऽग्नेयो भवति । अग्निः सर्वा देवताः । देवता एवावरुन्धे ॥
ब्रह्म वा अग्निः । क्षत्रमिन्द्रः । यदैन्द्राग्नो भवति । **61 (10)**

T.B.3.9.16.4

ब्रह्मक्षत्रे एवावरुन्धे ॥ यदाऽऽश्विनो भवति । आशिषामवरुद्ध्यै ॥
त्रयो भवन्ति । त्रय इमे लोकाः । एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठति ॥
अग्नये-ऽꣳहोमुचे-ऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति ।
दशाक्षरा विराट् । अन्नं ँविराट् । विराजै-वान्नाद्य-मवरुन्धे ( ) ॥
अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या
भवन्ति सर्वत्वाय ॥ **62 (11)**

(अधिपतय इत्या - हाभिजित्या - ऐन्द्राग्नो भवति - रुन्ध एकं च)
(A16)

3.9.17 अनुवाकं 17 -अश्वस्य रोगादिनिमित्तं प्रायश्चित्तम्

T.B.3.9.17.1

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत् । आग्नेय-मष्टाकपालं निर्वपेत् ।
सौम्यं चरुम् । सावित्र-मष्टाकपालम् ॥ यदाग्नेयो भवति ।
अग्निः सर्वा देवताः । देवता-भिरेवैनं भिषज्यति ॥
यथ्सौम्यो भवति । सोमो वा ओषधीना९ँ राजा ।
याभ्य एवैनं ँविन्दति । **63 (10)**

T.B.3.9.17.2

ताभिरेवैनं भिषज्यति ॥ यथ्सावित्रो भवति ।
सवितृप्रसूत एवैनं भिषज्यति ॥ एताभिरेवैनं देवताभिर्-भिषज्यति ।
अगदो हैव भवति ॥ पौष्णं चरुं निर्वपेत् । यदि श्लोणः स्यात् ।
पूषा वै श्लौण्यस्य भिषक् । स एवैनं भिषज्यति ।
अश्लोणो हैव भवति ॥ **64 (10)**

T.B.3.9.17.3

रौद्रं चरुं निर्वपेत् । यदि महती देवता–ऽभिमन्येत ।

एतद्देवत्यो वा अश्वः । स्वयैवैनं देवतया भिषज्यति ।

अगदो हैव भवति ॥

वैश्वानरं द्वादश–कपालं निर्वपेन्मृगाखरे यदि नागच्छेत् ।

इयं ँवा अग्निर्वैश्वानरः । इयमेवैन–मर्चिभ्यां परिरोधमानयति ।

आ हैव सुत्यमह–र्गच्छति ॥ यद्यधीयात् । **65 (10)**

T.B.3.9.17.4

अग्नये–ऽ॒ग्॒होमुचेऽष्टाकपालः । सौर्यं पयः । वायव्य आज्यभागः ॥

यजमानो वा अश्वः । अ॒ग्॒हसा वा एष गृहीतः ।

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितो–ऽद्ध्येति । यद॒ग्॒होमुचे निर्वपति ।

अ॒ग्॒हस एव तेन मुच्यते ॥ यजमानो वा अश्वः ।

रेतसा वा एष व्यृद्ध्यते । **66 (10)**

T.B.3.9.17.5

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितो–ऽद्ध्येति । सौर्य॒ग्॒ रेतः ।

यथ्सौर्यं पयो भवति । रेतसैवैन॒ग्॒ स समर्द्धयति ॥

यजमानो वा अश्वः । गर्भैर्वा एष व्यृद्ध्यते ।

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितो–ऽद्ध्येति । वायव्या गर्भाः ।

यद्वायव्य आज्यभागो भवति । गर्भैरेवैन॑ स समर्द्धयति ( ) ॥

अथो यस्यैषा–ऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते ।

इष्ट्वा वसीयान् भवति ॥ **67 (12)** *(विन्द – त्यश्लोणो हैव भव – त्यधीया – दृद्ध्यते – गर्भैरेवैन॑ स समर्द्धयति द्वे च) (A17)*

3.9.18 <u>अनुवाकं 18 –ब्रह्मौदना उच्यन्ते</u>

<u>T.B.3.9.18.1</u>

तदाहुः । द्वादश ब्रह्मौदनान् थ्सꣳस्थिते निर्वपेत् ।

द्वादशभिर्वेष्टिभि–र्यजेतेति ॥ यदिष्टि–भिर्यजेत ।

उपनामुक एनं ँयज्ञः स्यात् । पापीयाꣳस्तु स्यात् ।

आप्तानि वा एतस्य छन्दा॑सि । य ईजानः ।

तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति ।

सर्वा वै सꣳस्थिते यज्ञे वागाप्यते । **68 (10)**

<u>T.B.3.9.18.2</u>

साऽऽप्ता भवति यातयाम्नी । क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता ।

सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः ॥

द्वादशैव ब्रह्मौदनान् थ्सꣳस्थिते निर्वपेत् ।

प्रजापतिर्वा ओदनः । यज्ञः प्रजापतिः ।

उपनामुक एनं ँयज्ञो भवति ।

न पापीयान् भवति ॥ द्वादश भवन्ति ।

द्वादश मासाः सम्ँवथ्सरः ( ) ।

सम्ँवथ्सर एव प्रतितिष्ठति ॥ **69 (11)**

(आप्यते - सम्ँवथ्सर एकं च) (A18)

3.9.19 अनुवाकं 19 -विभुत्वादिभिः द्वादशभिर्गुणौरश्वमेधप्रशंसा

T.B.3.9.19.1

एष वै विभूर्नाम यज्ञः । सर्वꣳ ह वै तत्र विभु भवति ।

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥ एष वै प्रभूर्नाम यज्ञः ।

सर्वꣳ ह वै तत्र प्रभु भवति । यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥

एष वा ऊर्जस्वान्नाम यज्ञः । सर्वꣳ ह वै तत्रोर्जस्व-द्भवति ।

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥ एष वै पयस्वान्नाम यज्ञः । **70 (10)**

T.B.3.9.19.2

सर्व॑ँ ह वै तत्र पय॑स्व-द्भवति । यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते ॥

ए॒ष वै वि॑धृ॒तो नाम॑ य॒ज्ञः । सर्व॑ँ ह वै तत्र॒ विधृ॑तं भवति ।

य॒त्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते ॥ ए॒ष वै व्यावृ॑त्तो नाम॑ य॒ज्ञः ।

सर्व॑ँ ह वै तत्र॒ व्याव॑त्तं भवति । यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते ॥

ए॒ष वै प्रति॑ष्ठितो नाम॑ य॒ज्ञः ।

सर्व॑ँ ह वै तत्र॒ प्रति॑ष्ठितं भवति । **71 (10)**

T.B.3.9.19.3

य॒त्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते ॥ ए॒ष वै ते॑जस्वी नाम॑ य॒ज्ञः ।

सर्व॑ँ ह वै तत्र॑ तेज॒स्वि भ॑वति । यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते ॥

ए॒ष वै ब्र॑ह्मवर्च॒सी नाम॑ य॒ज्ञः ।

आ ह॒ वै तत्र॑ ब्राह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒सी जायते । यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते ॥

ए॒ष वा अ॑तिव्या॒धी नाम॑ य॒ज्ञः ।

आ ह॒ वै तत्र॑ राज॒न्यो॑-ऽतिव्या॒धी जा॑यते । यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते ( ) ॥

ए॒ष वै दी॒र्घो नाम॑ य॒ज्ञः । दी॒र्घायु॑षो ह॒ वै तत्र॑ मनु॒ष्या॑ भवन्ति ।

य॒त्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते ॥ ए॒ष वै क्लृ॒प्तो नाम॑ य॒ज्ञः ।

कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः ।

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते ॥ **72 (16)**

(पयस्वान्नाम यज्ञः - प्रतिष्ठितं भवति - यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते षट्च) (A19)

<u>Special Korvai</u>

(एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान् पयस्वान्. विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लुप्तो द्वादश)

3.9.20 <u>अनुवाकं 20 -अश्वसंज्ञपनप्रकारः</u>

<u>T.B.3.9.20.1</u>

तार्प्येणाश्वꣳ संज्ञपयन्ति । यज्ञो वै तार्प्यम् ।

यज्ञेनैवैनꣳ समर्द्धयन्ति ॥ यामेन साम्ना प्रस्तोता-ऽनूपतिष्ठते ।

यमलोक-मेवैनं गमयति ॥

तार्प्ये च कृत्यधीवासे चाश्वꣳ संज्ञपयन्ति ।

एतद्वै पशूनाꣳ रूपम् । रूपेणैव पशूनवरुन्धे ॥

हिरण्यकशिपु भवति । तेजसो-ऽवरुद्ध्यै ॥ **73 (10)**

T.B.3.9.20.2

रुक्मो भवति । सुवर्गस्य लोकस्या-नुख्यात्यै ॥ अश्वो भवति ।

प्रजापते-राप्त्यै ॥ अस्य वै लोकस्य रूपं ताप्र्यम् ।

अन्तरिक्षस्य कृत्त्यधीवासः । दिवो हिरण्यकशिपु ।

आदित्यस्य रुक्मः । प्रजापतेरश्वः ।

इममेव लोकं ताप्र्येणाप्नोति ( ) । **74 (10)**

T.B.3.9.20.3

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन । दिवꣳ हिरण्यकशिपुना ।

आदित्यꣳ रुक्मेण ।

अश्वेनैव मेद्ध्येन प्रजापतेः सायुज्यꣳ सलोकता-माप्नोति ॥

एतासामेव देवतानाꣳ सायुज्यम् ।

सार्ष्टिताꣳ समान लोकतामाप्नोति ।

योऽश्वमेधेन यजते । य उ चैनमेवं वेँद ॥ **75 (8)**

(अवरुद्ध्या - आप्नोत्य -+ष्टौ च) (A20)

3.9.21 अनुवाकं 21 -उत्तरवेद्युपवापः

T.B.3.9.21.1

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्द्धन्त । तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यः ।

अमुमादित्य-मश्वꣳ श्वेतं भूतं दक्षिणा-मनयन्न् । तेऽब्रुवन्न् ।

यं नोऽनेष्ट । स वर्योऽभूदिति । तस्मादश्वꣳ सवर्येत्या-ह्वयन्ति ।

तस्माद्यज्ञे वरो दीयते ॥ यत्प्रजापति-रालब्धो-ऽश्वो-ऽभवत् ।

तस्मादश्वो नाम ॥ **76 (10)**

T.B.3.9.21.2

यच्छ्वयदरुरासीत् । तस्मादर्वा नाम ॥

यथ्सद्यो वाजान् थ्समजयत् । तस्माद्वाजी नाम ॥

यदसुराणांꣳ लोकानादत्त । तस्मादादित्यो नाम ॥

अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम् । सूर्यो-ऽग्नेर्योनि-रायतनम् ।

यदश्वमेधे-ऽग्नौ चित्य उत्तरवेदि-मुपवपति ।

योनि-मन्तमेवैन-मायतनवन्तं करोति ॥ **77 (10)**

T.B.3.9.21.3

योनि-मानायतनवान् भवति । स एवंꣳ वेद ॥

प्राणापानौ वा एतौ देवानाम् । यदर्काश्वमेधौ ।

प्राणापानावेवावरुन्धे ॥ ओजो बलं ँवा एतौ देवानाम् ।
यदर्काश्वमेधौ । ओजो बलमेवावरुन्धे ॥
अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनि-रायतनम् ।
सूर्यो-ऽग्नेर्योनि-रायतनम् ( ) ।
यदश्वमेधे-ऽग्नौ चित्य उत्तरवेदिं चिनोति ।
तावर्काश्वमेधौ । अर्काश्वमेधावेवा वरुन्धे ।
अथो अर्काश्व-मेधयोरेव प्रतितिष्ठति ॥ **78 (14)**

(नाम - करोति - सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम् चत्वारि च) (A21)

3.9.22 अनुवाकं 22 -ऋषभालम्भः

T.B.3.9.22.1

प्रजापतिं ँवै देवाः पितरम् । पशुं भूतं मेधायालभन्त ।
तमालभ्योपावसन्न् । प्रातर्यष्टास्मह इति ।
एकं ँवा एतद्देवानामहः । यथ्सम्ँवथ्सरः ।
तस्मादश्वः पुरस्ता-थ्सम्ँवथ्सर आलभ्यते ॥
यत्प्रजापति-रालब्धो-ऽश्वोऽभवत् । तस्मादश्वः ।
यथ्सद्यो मेधोऽभवत् । **79 (10)**

T.B.3.9.22.2

तस्मादश्वमेधः ॥ वेदुको-ऽश्वमाशुं भवति । य एवं वेद ॥

यद्वै तत्प्रजापति-रालब्धो-ऽश्वोऽभवत् ।

तस्मादश्वः प्रजापतेः पशूना-मनुरूपतमः ॥

आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते । य एवं वेद ॥

सर्वाणि भूतानि संभृत्यालभते ।

समेनं देवा-स्तेजसे ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति ।

योऽश्वमेधेन यजते । **80 (10)**

T.B.3.9.22.3

य उ चैनमेवं वेद ॥ एतद्वै तद्देवा एतां देवताम् ।

पशुं भूतं मेधायालभन्त । यज्ञमेव । यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः ।

कामप्रं यज्ञम कुर्वत । तेऽमृतत्वमकामयन्त ।

तेऽमृतत्व-मगच्छन्न् ॥ योऽश्वमेधेन यजते ।

देवानामेवा-यनेनैति। **81 (10)**

T.B.3.9.22.4

प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण । अपुनर्मारमेव गच्छति ॥

एतस्य वै रूपेण पुरस्ता-त्प्राजापत्य-मृषभं तूपरं

बहुरूप-मालभते ।

सर्वेभ्यः कामेभ्यः । सर्वस्याप्त्यै ।

सर्वस्य जित्यै ॥ सर्वमेव तेनाप्नोति । सर्वं जयति ।

योऽश्वमेधेन यजते । य उ चैनमेवं ँवेद ( ) ॥ **82 (10)**

(मेधोऽभवद् - यजत - एति - वेद) (A22)

3.9.23 अनुवाकं 23 -अश्वावयवेषूपासनम्

T.B.3.9.23.1

यो वा अश्वस्य मेद्ध्यस्य लोमनी वेद ।

अश्वस्यैव मेद्ध्यस्य लोमं ँलोमञ्जुहोति ।

अहोरात्रे वा अश्वस्य मेद्ध्यस्य लोमनी । यथ्सायं प्रातर्जुहोति ।

अश्वस्यैव मेद्ध्यस्य लोमं ँलोमञ्जुहोति ।

एतदनुकृति हस्म वै पुरा । अश्वस्य मेद्ध्यस्य लोमं ँलोमञ्जुह्वति ॥

यो वा अश्वस्य मेद्ध्यस्य पदे वेद ।

अश्वस्यैव मेद्ध्यस्य पदे पदे जुहोति ।

दर्.शपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेद्ध्यस्य पदे । **83 (10)**

T.B.3.9.23.2

यद्दर्.शपूर्णमासौ यजते । अश्वस्यैव मेद्ध्यस्य पदे पदे जुहोति ।

एतदनुकृति ह स्म वै पुरा । अश्वस्य मेद्ध्यस्य पदे पदे जुह्वति ॥

यो वा अश्वस्य मेद्ध्यस्य विवर्तनं वेद ।

अश्वस्यैव मेद्ध्यस्य विवर्तने विवर्तने जुहोति ।

असौ वा आदित्योऽश्वः । स आहवनीय-मागच्छति ।

तद्विवर्तते । यदग्निहोत्रं जुहोति ( ) ।

अश्वस्यैव मेद्ध्यस्य विवर्तने विवर्तने जुहोति ।

एतदनुकृति ह स्म वै पुरा ।

अश्वस्य मेद्ध्यस्य विवर्तने विवर्तने जुह्वति ॥ **84 (13)**

(पदे - अग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च) (A23)

Prapaataka Korvai with starting Padams of 1 to 23 Anuvaakams :-

(प्रजापतिस्तमष्टादशिभिः – प्रजापतिरकामयतोभा – वस्मै – युञ्जन्ति–तेजसा – ऽप प्राणा – अप श्रीरूर्द्ध्वम् – प्रजापतिः प्रेणाऽनु – प्रथमेन – प्रजापतिरकामयत महान्. – वैश्वदेवो वा अश्वो – ऽश्वस्य – प्रजापतिस्तं यँज्ञक्रतुभि – रप श्रीर्ब्राह्मणौ – सर्वेषु– वारुणो – यद्यश्वम् – तदाहु– रेष वै विभू – स्तार्प्येणा– दित्याः – प्रजापतिं पितरं – यँो वा अश्वस्य मेद्ध्यस्य लोमनी त्रयोविꣳशतिः)

Korvai with starting Padams of 1, 11, 21 Series of Dasinis :-

(प्रजापतिर – स्मिन् लोँके – उत्तरतः – श्रियमेव – प्रजापतिरकामयत महान्.–यत् प्रात – प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यः– सर्वꣳ ह वै तत्र पयस्वद्य –उ चैनमेवं वेँद चत्वार्यशीतिः)

First and Last Padam 3rd Ashtakam 9th Prapaatakam :-

(प्रजापतिरश्वमेधं – जुह्वति)

॥ हरिः ओम् ॥

॥ कृष्ण यजुर्वेदीय तैत्तिरीय ब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः समाप्तः ॥

Details of Dasini &Vaakyams for Ashtakam 3 Prapaatakam 9 (TB 3.9)

	Dasini	Vaakyams
Anuvakam1	4	43
Anuvakam 2	4	42
Anuvakam 3	3	30
Anuvakam 4	8	83
Anuvakam 5	5	54
Anuvakam 6	5	51
Anuvakam7	5	54
Anuvakam8 Anuvakam8 (as per Grantha)	3 4	38 38
Anuvakam9 Anuvakam 5 (as per Grantha)	3 4	38 38
Anuvakam10	1	16
Anuvakam11	4	42
Anuvakam12	3	35
Anuvakam13	3	31
Anuvakam14	4	44
Anuvakam15	3	32

Anuvakam16	4	41
Anuvakam17	5	52
Anuvakam18	2	21
Anuvakam19	3	36
Anuvakam20	3	28
Anuvakam21	3	34
Anuvakam22	4	40
Anuvakam23	2	23
Total →	84	908
Total as per grantha book	86	908

Count for Ashtakam 3

	Anuvaakam	Dasini	Vaakyams
Prapaatakam1	6	63	657
Prapaatakam2	10	85	873
Prapaatakam3	11	79	823
Prapaatakam4	19	19	187
Prapaatakam5	13	30	343
Prapaatakam6	15	38	387
Prapaatakam7	14	130	1353
Prapaatakam8	23	91	999
Prapaatakam9	23	84	908
Total →	134	619	6530
Total as per Grantha	134	620	6530